

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Philippi Cluverii[i] Sicilia Antiqua

Clüver, Philipp

Lvgdvni Batavorvm, 1619

[Sardinia, Et Corsica.]

urn:nbn:de:hbz:466:1-14145

PHILIPPI CLVVERII
SARDINI A,
E T
CORSICA

10 Ad Cl. V. AELIVM EVERHARDVM VORSTIVM, medicinæ
doctorem consultissimum, ac professorem in almâ
Lugdunenfi ad Rhenum Academiâ primarium.

20 **R**editum mihi erat, V. Cl. opus Siciliæ; nec quidquam vel SARDI-
NIA vel CORSICA ad illius descriptionem pertinebant, ut qua longius
inde dissite. at quia pauca de ipsis veteres adnotarunt Græci pariter
ac Romani scriptores, quæ singulare volumen conficere nequeant; nec
30 alii cuiquam provincie commodius ea conjungi possint: haud planè alienum fore putavi,
si ad calcem præscripti operis antiquitates earum adjicerentur. Tibi autem V. Cl. in-
scribere eas volui, quia tu studia hæc, quorum peritus in primis es, plurimi facere soles:
ac ferè unus mihi, cum Cl. V. Daniele Heinſio, auctor hortatorque fuisti, ne, pertasus
iniquam hoc sæculo literatorum sortem, ea abjicerem, quum præmia tam duros tamque
erummosos labores condigna minùs sequi viderem. tum animum erga me meosque tuum
hactenus expertus sum, non tantum amicum ac benevolum, sed verè paternum. Exi-
guo autem hoc commentariolo honoratum te eo; non, quòd maiore aliquo scripto nomen
40 tuum indignum iudicem: sed quia diutius grati animi indicium differre nolui. tum ve-
reor adhuc, ne forè, antequàm plura elaborem, omnis harum rerum cura deferenda sit.
Tu, quantulumcumque hoc sit, æqui ac boni consulas, meque amare pergas. Vale.

CAPVT I.

De Sardinia.

40 **S**ARDINIA INSVLA Græcis dicitur Σαρδὴ Σαρδῆς Sardo; & item Σαρδὼν Σαρ-
δῶν, Sardon. Incolæ Græcis plerumque Σαρδῶναι, Sardoi; & nonnumquam Σαρδῶναι
ac Σαρδῶναι, Sardonii: Romanis verò SARDI. Nomen id unde originem traxerit,
planè incertum est. quidpe Græcorum fabulas sequi piger. Sic Martianus Capella,
lib. vi: Sardinia à Sardo, filio Herculis adpellata. Et Solinus cap. x: Nihil attinet dicere, ut
Sardus Hercule & Norax Mercurio procreati, quum alter ab Libya, alter ab usque Tartesso Hispania,
in hosce fines permississent, à Sardo terra, à Norace Noræ opido nomen datum. Isidorus, Origin.
lib. xiiii cap. vi: Sardus, Hercule procreatus, cum magnâ multitudine à Lybiâ profectus, Sardi-
niam occupavit: & ex suo vocabulo insule nomen dedit. Eadem Græcis Σανδαλιῶν, SAN-
DALIOTIS, & Ἰχνησα, ICHNUSA, à figurâ fuit dicta. Stephani epitomator: Ἐκάλειτο
ἡ Ἰχνησα, διότι ἰομεῖα λέγει ἄθροισμα ἰχθῶν. Id est: Vocabatur Ichnusa, quia adsimilis erat humano
50 vestigio. Plinius lib. iii cap. vii: Sardiniam Timeus Sandaliorin adpellavit, ab effigie soleæ,
Myrsilus Ichnusam, à similitudine vestigii. Martianus, dicto loco: Sardinia, à Sardo, filio
Herculis, adpellata, habet formam humane plantæ. deniq. Sandaliores [scribe feminino genere,
ut est apud Plinium, Sandalioris] est adpellata, & Ichnusa: quod utrumque vestigii formam
signat. Solinus, dicto cap. x: Sardiniam apud Timæum Sandaliorin [lege Sandaliorin] legi-
mus, Ichnusam apud Chrysippum. Alia exemplaria habent Crispum, sed, quum Plinii epito-
mator sit Solinus, omnino Myrsilum legendum censeo. & antiquissimum, qualis &
Timæus fuit, non novissimum, citare voluisse auctorem Plinium, certum est. Porro
Claudianus, de bello Gildonico: Humane speciem plantæ sinuosa figurat

Insula.

Insula; Sardiniam veteres dixere coloni.

Silius lib. XII:

*Insula fluctifono circumvallata profundo
Castigatur aquis, compressa gurgite, terras
Enormeis cohibet nuda sub imagine plantae.
Inde Ichnusa prius Graiis memorata colonis.*

Isidorus, dicto loco: *Hac in Africo mari, facie vestigii humani in orientem, quam occidentem, latior prominet: ferme paribus lateribus, quae in meridiem & septentrionem vertunt. ex quo ante commerciorum à navigantibus Graecorum Ἰχνησῶν adpellata est.* Verba vitata sic corrigenda censeo: *ex quo antea per commercium Graecorum à navigantibus Ἰχνησῶν adpellata est.* Pausanias in Phocicis: *ὄνομα δὲ τῆ Σαρδοῦ τὸ ἀρχαῖον ὃ ἔστι τὸ Πιχιασίων ἐστίν, ἐκ δὲ δα· Ἐλλύων δὲ οἱ κατ' ἐμπροσθεν ἐσπλίοντες Ἰχνησῶν ἐκάλουν, ὅτι τῷ χῆμα τῆ νήσῳ κατ' Ἰχνησῶν μάλασι ἐστὶν αὐθρόπυα.* Id est: *Nomen Sardiniae priscae temporibus quodam fuerit apud incolas, compertum non habeo. qui illuc è Graecis commercii causa adnavigarunt, Ichnusam, quod formam habeat insula humani vestigii, adpellarunt.* Sic scilicet iidem Graeci Siciliam quoque à figurâ vocaverunt Trinacriam; quia in τρεῖς ἀκρῆς, id est, *in tria promontoria excurrebat univërfa.* Projecta autem est *Sardinia* ab septentrionibus in meridiem versis. Mela, lib. II cap. VII: *Sardinia, Africum pelagus attingens, nisi quoddam in occidentem, quam in orientem, angustius spectat, par & quadrata undique, & nusquam non aliquantum spatiosior, quam ubi latissima est Corsica.* Idem ferè Isidorus loco proxime dicto: *In orientem, quam occidentem, latior prominet: ferme paribus lateribus, quae in meridiem & septentrionem vertunt.* At quia *angulosa & sinuosa* admodum est; quod Claudianus quoque adnotavit; *par & undiq. quadrata* minimè dici potest. neque enim quatuor eius lateribus certos aptosque angulos constituere possis. Laterum tamen spacia ita descripsit Plinius, dicto lib. III, cap. VII: *Sardinia ab oriente patet CLXXXVIII millia passuum: ab occidente CLXX millia: à meridie LXXIIII millia: à septentrione CXXII: circuitu IO LX millia.* Singulorum laterum numeri in univèrsum collecti millia conficiunt IO LIIII. unde patet, nonnullos eorum esse corruptos. & alia exemplaria omnium summam habent IO LXII. Apud Martianum, Plinii in geographicis epitomatore, ita legitur: *Ab oriente centum octoginta octo millibus patet: ab occidente, centum septuaginta quinque: à meridie septuaginta septem: à septentrione centum viginti quinque millia habet.* Summa omnium numerorum est millium IO LXXV. De longitudine ac latitudine item de ambitu ita Strabo lib. V: *μήκος δὲ τῆ Σαρδόνος Φησὶν ὁ Χωρογράφος μίλια σκ', πλάτος δὲ σ' κατ' ἀλλῆς δὲ περὶ μετρεῖς αὐτῆ περὶ ἀκρίως εὐδύς.* Id est: *Longitudinem Sardiniae tradit Chorographus passuum millia CXXX; latitudinem XCVIII. secundum alios ambitus eius est stadium quater mille.* Id est, millium passuum IO. Aliter Isidorus, dicto loco: *Terra patet in longitudine millia CXL; latitudine XL.* Et longè aliter item Orosius, lib. I cap. II: *In longo spacium tenet millia passuum ducenta triginta, in lato millia CCLXXX.* Apertum ac fœtidum mendum; quo latitudo maior sit longitudine. Pausanias prædicto loco sic habet: *μήκος δὲ Πηδῶν ἐπιπέδοι καὶ ἑκατὸν εἰσι χίλιοι: ἄρως δὲ ἐς εἰκοσι πέντε περακσίως πινθήκοντα.* Hoc est: *Longitudo eius est stadium CIO CXX; latitudo CCCCLXX.* Hæc millia conficiunt LVIII passus IO CCL; illa CXL. Sed summa eius longitudo, inter septemtriones & meridiem, à promontorio, cui vulgaris adpellatio *Capo della Testa*, ad promontorium vulgò *Capo Tavolario* dictum, millium est circiter CLXX: maxima latitudo inter occasum & ortum, à promontorio *Capo della Caccia* usque ad promontorium *Capo Comino*, millium XC. univèrse circuitus, mensurâ per promontoria & sinuum fauceis actâ, millia confecerit IO LX. qui est numerus Plinii. Magnitudine igitur suâ Siciliam ferè exæquat: cuius ambitus IO C implere millia, lib. I, cap. III ostendi. Et hinc factum, uti alii Siciliæ eam æquarent; alii etiam præferrent. Herodotus lib. I, de Graecis loquens à Cyro subactis: *Κεκακωμένων δὲ Ἰώνων, καὶ συλλεγομένων ἐδεν ἦσαν ἐς τὸ Πανιώνιον πωθόνουμαι γυνάμην βίαντα αὐθρα Περλένια ἀποδέξασθ' ἰὼσι χρησιμώτατιν: τῆ εἰ ἐπίθοντο, παρεῖχε αὐ σφι Ὀδαιμονίην Ἐλλύων μάλασι: ὅς ἐκέλευε κοινῶ σόλω Ἰωνες ἀεθόντας πλέειν ἐς Σαρδίαν, ἐπὶ τῆ πλιν μίαν κίχην πάντων Ἰώνων: ἔστω ἀπαλαχθέντας σφίρας δυλοσσίως, Ὀδαιμονίην, νήσων π' ἀπασιων μεγίστων νεμομένων, ἔσθροντας ἄλλων.* Id est: *Ionibus, etiamsi adflētis, nihilo minus sese ad Panionium recipientibus, audio Biantem Priensensem saluberrimum dedisse consilium: cui si obtemperassent, licuisset Graecorum omnium felicissimis vivere. siquidem ille se vadebat, ut, communi classe solvèntes, Sardiniam peterent: & ibi unam civitatem omnium Ionum construerent. hoc enim pactum*

eos ser-

eos servitute liberatos, feliciter esse victuros, omnium insularum maximam incolentis, & ceterarum imperio potentis. Et lib. v apud Darium regem ita loquitur Histiaeus Milesius: Θείας ἐπινομίαις βασιλείας, μὴ μὲρ ἀσέβητον ἐκδουδῶν τὸν ἔχων κιβῶνα, κατὰ βήσμεα ἐς Ἴωνίω, πρὶν αὖτε τῶν Σαρδῶν, νῆσον τὴν μεγίστην, δασυμοφόρον ποιῶσω. Hoc est: Per regios juro deos, me non prius exuturum hanc tectem, qua indutus in Ioniam descendam, quam Sardiniam, insulam maximam, tributariam tibi reddam. Scylax, ἐν Περσικῶν: Μεγίστη Σαρδῶν, δευτέρα Σικελία, τρίτη Κρήτη, τέταρτη Κύπρος, πέμπτη Εὐβοία, ἕκτη Κύβητος, ἑβδόμη Λέσβος. Id est: Maxima est Sardinia: secunda Sicilia, tertia Creta, quarta Cyprus, quinta Eubœa, sexta Corsica, septima Lesbos. Diodorus, lib. v: Ἐχομένη δὲ τῆς Κύπρου νῆσος ἐστὶν ἡ περὶ ἀνατολῆς Σαρδῶν, τῶν μεγίστην ὠκεανῶν τῆς Σικελίας. Id est: Contermina Corsica est insula Sardinia, Siliam magnitudine ferè adæquans. Et Pausanias, dicto loco: Ἡ δὲ Σαρδῶν μέγιστος μὲρ καὶ Ἰδαμῶν ἐστὶν ὁμοία τῆς μέγιστης ἐπαινευμένης. Id est: Sardinia magnitudine ac felicitate cum iis, que maximè celebrantur, insulis comparanda est. Polybius lib. i: Ἡ μὲρ Σαρδῶν νῆσος καὶ τῶν μεγίστην καὶ τῆς πολυπληθέστερης καὶ τῆς ἡνιχθέστερας ἀφείρεται. Hoc est: Sardinia insula & magnitudine & frequentia hominum & fructuum proventu præstans, Marcianus Heraclensis, ἐν Περσικῶν:

Ἐν τῷ πρῶτῳ κείνῳ ἢ νῆσι πελάγῳ
Κύβητος τε καὶ Σαρδῶν, μεγίστη Ἰδαμῶν
Μετὰ τὴν Σικελίαν νῆσον.

20

Id est:

In alto jacent pelago insula
Corsica & Sardinia; hæc maxima dicta
Secundum Siciliam insulam.

Strabo, lib. II, de insulis interni maris loquens: Νῆσι δὲ εἰσὶν ἐν μέρῳ τῆς ἀρχαίας τῆς κατὰ τὸ Τυρρηνίω πελάγῳ μέγιστος τῆς Λιγυρικῆς συχνοῦ, μέγιστος δὲ Σαρδῶν καὶ Κύβητος, μετὰ γὰρ Σικελίαν· αὐτὴ δὲ καὶ τῶν ἀλλῶν τῶν κατὰ ἡμᾶς ἐστὶ μέγιστη. Hoc est: Insula eius, in ora quidem Tyrreni maris ad Liguriam usque sunt frequentes. inter quas Sardinia & Corsica sunt maxime post Siciliam. hæc quidæ reliquarum nostri maris omnium est maxima. Diodorus dicto libro postea: de Gymnecis sive Balearibus insulis loquens: Τῶν δὲ ἢ ἡ μέγιστος μεγίστη πρῶτον ἐστὶ μετὰ τὰς ἐπὶ τῆς νῆσος, Σικελίαν, Σαρδῶν, Κύπρον, Κρήτην, Εὐβοίαν, Κύβητον, Λέσβον. Id est: Harum maior omnis magnitudine excedit, post septem illes insulas, Siciliam, Sardiniam, Cyprium, Cretam, Eubœam, Corsicam, Lesbum. Constantinus imperator, Thematum imperii oriental. lib. II, themate Sicilia: Νῆσος ἐστὶ μέγιστη καὶ Ἰππωνασιανὴ ἡ Σικελία. * * * Μεγίστη δὲ αὐτῆ μαρτυρεῖται τῶν ἐπὶ αὐτῆ, κατὰ Φησὶν Ἀλέξινδρον ὁ κομμοῦς:

Τῶν ἐπὶ τῆς νῆσος, αὐτὴ δὲ δεικνύει ἡ φύσις
Θνητῆς μεγίστης, Σικελία μὲρ, οἷς λόγῳ,
Ἐστὶ μέγιστη, καὶ δευτέρα Σαρδῶν, τρίτη
Κύβητος, τέταρτη ἢ ἡ Διὸς Κρήτη τεσφῆς,
Εὐβοία πέμπτη σενεφύνης, ἕκτη Κύπρος,
Λέσβος δὲ ἕβδμη ἰβδόμενῳ λαχοῦσ' ἐχει.

40

Id est: Sicilia insula maxima & celeberrima est. Et postea: Maximam autem esse insulam è septem, Alexius Comicus testatur his verbis:

In septem insulis, quas indicavit natura
Mortalibus maximas, Sicilia, ut fama fertur,
Est magna; secunda ab hac Sardinia; tertia
Corsica; quarta Iovis nutrix Creta;
Quinta Eubœa angusta; sexta Cyprus:
At Lesbos ordinem sortita est septimum.

De fertilitate Sardinia supra Polybium atque Pausaniam audivimus. Inde Valerius Maximus, lib. v II, cap. v I, Siciliam & Sardiniam benignissimam urbem Romanam nuntiat, folique naturam adpellat. Sed de cœli eius folique naturâ ita Silius canit lib. XII:

Serpentum tellus pura, ac viduata veneno;
Sed tristis celo, ac multâ vitata palude,
Quâ videt Italiam, sūxoso horrida dorso,
Exerces scopulis latè frera; pallidaque intus
Arva coquit, nimum Cancro fumantibus austris.
Cetera propensa Cereris nutrita favore.

Claudianus,

Claudianus, de Bello Gildonico:

Humana speciem plantae se magna figurat
 Insula, Sardiniam veteres dixere coloni.
 Dives ager frugum: Panos Italosque petenti
 Opportuna situ. quae pars vicinior Afris,
 Plana solo, ratibus clemens: quae respicit Arcton,
 Impetis, scopulosa, procax, subitisque sonora
 Fluctibus: Insanos infamat navita monteis.
 Hinc hominum pecudumque lues, hinc pestifer aër
 Sevit, & exclusis regnant Aquilonibus Austri.
 Quos ubi luctatus procul effugere carinis,
 Per diversa ruunt sinuose litora terra.

Pausanias, in Phocicis: Τῆς δὲ ἡσυχίας καὶ ἡπείρου τῆς κατὰ Ἰταλίαν, ἐστὶν ὄρη δύσβατα, καὶ πύργα σωμαπύργα ἀλλήλοισιν· καὶ, ἡν ὡς ἀπὸ πλεῖστος, ναῦσι τε ἔρμους παρέχεται κατὰ τὸ πᾶν ἢ νῆσσοι, πᾶσι μάλιστα τὰ ἀπὸ καὶ ἐξ ἰσχυρὰ ἀνεμοὶ τῶν ὀρέων κατὰ πύργων ἐστὶν τὴν ἡλιόσταν. ἐστὶ δὲ καὶ ἀλλὰ διὰ μέσης αὐτῆς ὄρη χυμαλωτέρα. ὁ δὲ ἀπὸ ἐν αὐτῇ ἰσχυρὸς τε ὡς ἐπὶ πᾶσι ἐστὶ καὶ νοσώδης. αἰετοὶ δὲ οἱ τε ἄλλοι οἱ πηχυοί, καὶ ὁ νότος βαρὺς καὶ βίαιος ἐγκείμενος. οἱ αἰετοὶ τε οἱ δὲ τῆς ἀρκίης διὰ τὸ ὑψηλὸν τῶν ὀρέων τῆς Ἰταλίας, καλῶνται πέντες ἡμέρας ὡρα τὴν τε ἀέρα τὸν αὐτὴν ἔτι πᾶσι αἰετοῦσιν. εἰ δὲ πᾶσι κύρνον ἐπιπέσει Φασίον ἢ πλείονας δὲ τῆς Σαρδοῦς ἢ ὅκτω τῆ ἡλιόσταν διερχομένη, ὀρενῶν τε ἔσται καὶ ἐν ὑψέσσιν διὰ πίσης ἀνέμοισιν. τὸν Ζεφύρον οὐ καὶ βορέαν ἐπὶ τῆς Κύρου καὶ ἰσχυρὰ νομίζουσι, μὴ καὶ ἐξ ἰσχυρῆς Σαρδοῦς ἐγκείμενον. Ὁ Φεῖς δὲ ἔτε οἱ ἐπὶ συμφορὰ τῆ αἰθρώτων, ἔτε ἴσον αἰετοῦσιν αὐτῶν, ἔτε δὲ λυκοὶ τρέφονται πύργων. πᾶσι δὲ ἑσπέρης μάλιστα καθαρὸν καὶ δὲ τῶν Φαρμάκων ἢ νῆσσοι, ἀ ἐργάζεται ἴναιον. ἢ πᾶσι δὲ ἢ ὀλίγοι σελίνου μάλιστα ἐστὶν ἐμφερῆς, τῆς Φαρμάκου δὲ ἡλιόσταν ἐπὶ τῆς ἡλιόσταν πᾶσι πᾶσι λέγουσιν. ἐπὶ τῶν δὲ ὀρεῶν τε καὶ οἱ ἐπὶ αἰθρώτων τῶν ἐπὶ ἑσπέρης Σαρδωνίων ἡλιόσταν ὀνομαζοῦσι. Φύεται ἢ μάλιστα ἢ πᾶσι πᾶσι πᾶσι. ἢ ἐπὶ πᾶσι μάλιστα δὲ τῆς ὕδατος τῆς ἡσυχίας. Hoc est: Ea insule ora, quae ad Aquilonem & Italia continentem est conversa, in monteis consurgit invios, extremisque oris contiguos: adnaviganteis verò opportunitate accipit stationibus. E proximis montium jugis praevallidi & incerti ventorum status in mare irruunt. Sunt & alii interiorum montes, multo faciliores adscensu: sed inter eos plerumque turbidus ac pestilens includitur aër. In causa est sal, qui ibi cogitur, & prae-gravis ac violenter incumbens Ausser. Obstant praeterea praevallidi montes, quò minus à Septentrionibus flantes venti calis & terra vaporem aestate anni tempestivo frigore leniant. Alii existimant Corsicam insulam, quae à Sardinia mari VIII haud amplius stadia lato dividitur, excessis se undique montibus attollentem, Fatonio & Aquiloni obtendi, quo minus eorum in Sardiniam status pervadant. serpentes ceriè neque hominum generi infensi neque venenosi, aut lupi, in eà insula gignuntur. quidpe venenorum omnium lethaliūque stirpium est expers. una est herba perniciosa, apio perisimiliis. qui eam comedunt, ridentes emoriantur. ex eo Homerus, & alii post eum, Sardonium cum dicere risum, qui in re minimè commodà & mente parum sanà ederetur. Gignitur circa fontibus maximè. nec tamen cum ipsis aquis veneni naturam communicat. Et Mela, dicto lib. II cap. VII: Ceterum fertilis; & soli, quam calis, melioris: atque, ut sacunda, ita penè pestilens. Strabo dicto lib. V: ἐστὶ δὲ αὐτῆς τὸ πᾶν μάλιστα τῶν καὶ ὅσα ἐπιπέσει, πᾶσι δὲ καὶ χύμα ἔχον ὀδύμωνα τῆς πᾶσι, σίτω δὲ καὶ διὰ φέρωνας. τῆ δὲ δὲ τῆ τῶν πᾶσι αἰθρώτων ἡσυχίας καὶ μάλιστα, νοσώδης ἢ νῆσσοι τῶν ἡσυχίας, καὶ μάλιστα ἐν τῆς ἀναπόδοσι χυμοῖσι. Hoc est: Magna pars eius aspera est & male pacata: magna item solum habet omnium rerum copià beatum: frumenti verò excellenter ferax. At bonitati soli oppositum est vitium, quòd per aestatem insula morbofa est: atque ibi potissimè, ubi feracissima est. Hinc illud etiam M. Ciceronis ad Quinctum fratrem, lib. II epist. III: Cura, mi frater, ut valeas. &, quamquam est hiems, tamen Sardiniam istam esse cogites. Et Familiar. lib. V II, epist. XIIII de Tigellio Sardo: Id ego in lucris pono, non ferre hominem pestilentiorē patriā suā. Sic & Solinus, dicto cap. XI: Sardinia est quidem absque serpentibus: sed, quòd aliis locis serpens est, hoc solifuga Sardis agris. animal perexiguū, simileque aranei formā: solifuga dicta, quòd Solem fugiat. in metallis argenteis plurima est: nam solum id argenti dives est. occultim reptat: & per imprudentiam supersedentibus pestem facit. Huic incommodo accedit & herba Sardonica: quae in defluis fontanis provenit largius iusto. ea si edulio fuerit: vescentibus nervos contrahit, rictu ora diducit: ut, qui mortem oppetunt, velut ridendum facie intereant. Contra, quidquid aquarum est, variis commodis servit, magna pisculentissima. liberna pueri

via in aëream penuriam referuntur. nam homo Sardus opem plurimam de imbrido celo habet. hoc collectaneum reponitur, ut sufficiat usui, ubi defecerint scaturigines, quæ ad vitum usurpari solent. Fontes sanè calidi & salubres aliquot locis effervescent, qui medelas adferunt, aut solidant ossa fracta, aut abolent à solifugis insertum venenum, aut etiam ocularias dissipant agritudines. Sed qui oculis medentur, & coarguendis valent furibus. nam quisquis sacramento raptum negat, lumina aquis atrectat. ubi perjurium non est, cernit clariùs. si perfidia abnuit, detegitur facinus cecitate; & captus oculis admissum tenebris fatetur. Isidorus, dicto lib. XIII cap. VI: In eâ neque serpens gignitur, neque lupus: sed solifuga tantum; animal exiguum, hominibus perniciosum. Venenum ibi quodque non nascitur: nisi herba, per scriptores plurimos & poetas memorata, apiastro similis: quæ hominibus rictus contrahit; & quasi ridentis interimit. Fontes habet Sardinia calidos; infirmis medelam præbentis, furibus cecitatem; si, sacramento dato, oculos aque eius tetigerint. Hactenus igitur de situ figurâ ac magnitudine, item de naturâ cœli solique Sardinia dictum.

De antiquissimis eius cultoribus ita tradit Isidorus, dicto lib. XIII cap. VI: Sardus, Hercule procreatus, cum magnâ multitudine à Libyâ profectus, Sardiniam occupavit; & ex suo vocabulo insule nomen dedit. Et Silius, lib. XIII:

Insula fluctifono circumvallata profundo
Castigatur aquis, compressaque gurgite terras
Enormeis, cohibet nude sub imagine plantæ.
Inde Ichnusa prius Graiis memorata colonis.
Mox Libyci Sardus generoso sanguine fidens
Herculis, ex sese mutavit nomina terra.
Adfluxere etiam, & sedes posuere coactas,
Dispersi pelago, post eruta Pergama, Teucri.
Nec parvum decus, advecto cum classe paternâ
Agmine Thepiadum, terris Iolæ dedisti.
Fama est, quum laceris Atæon flebile membris
Supplicium lueret, spectata in fonte Diane,
Attonitum novitate mali, fugisse parentem
Per freta Aristæum, & Sardeos isse recessus.
Cyrenen monstrasse, ferunt, nova litora matrem.

Solinus, cap. X: Nihil attinet dicere, ut Sardus Hercule & Norax Mercurio procreati, quum alter ab Libyâ, alter ab usque Tartesso Hispania, in hosce fines permeassent, à Sarde terra, à Norace opido nomen datum: mox Aristæum, regnando his proximum, in urbe Carali, quam condiderat ipse, conjuncto populo utriusque sanguinis, sejuges usque ad se genteis ad unum morem conjugasse, imperium ex insolentiâ nihil aspernatas. sed ut hæc, & Iolaum, qui ad id locorum agros ibi insedit, præterea & Niensis & Locrensis transeam: Sardinia est quidem absque serpentibus, sed, quod aliis locis serpens est, hoc solifuga Sardis agris. Paulanias in Phocicis: Πρωτοὶ δὲ Δαβλύων λέγονται ναυτὸν ἐς τὴν νῆσον Λίβυος ἡγεμῶν δὲ πῆς Λίβυον τὴν Σάρδον, ὁ Μακέρδης, ἡ Ἐρακλῆς δὲ ἐπινομαστῆς τῆς Λιβυτικῆς καὶ Λιβύων.

μακέρδης μὲν δὲ αὐτῶν πρῶτος φανέσθαι ὁδὸς ἐγμέτο ἢ ἐς Δελφούς· Σάρδω δὲ ἡγεμονία τῆς Ἰωνίας τῶν Λιβύων, ἢ ἐς τὴν Ἰωνίαν, καὶ τὸ ὄνομα διὰ τὴν Σάρδω τέττε μετῆβαλεν ἡ νῆσος. οὐ μὲν τοι πῆς γε αὐτόχθονας ἐξέβαλεν ὁ τῶν Λιβύων εὐλάς. Ῥωοίκοι δὲ τῶν αὐτῶν οἱ ἐπιλήθοιτες ἀνάγκη μᾶλλον ἢ τῶν Διοίως ἐδέχθησαν. καὶ πόλεις μὲν οὐτε οἱ Λίβυες οὐτε τὸ γῆρας τὸ ἐργασίον ἠπίσαντο ποιήσαντες· ἀπορτίδες δὲ ἐν καλύβειαις καὶ σπηλαιαῖς, ὡς ἕκαστοι τυχοῖεν, ἕκησαν. Ἐπει δὲ ὕστερον μετὰ τῶν Λιβύων ἀφίκοντο ἐκ τῆς Ἐλλάδος ἐς τὴν νῆσον οἱ μετὰ Ἀργεῖαι. παῖδα δὲ λέγουσιν Ἀργεῖον Ἀπλῶνός τε εἶναι καὶ Κυρῶνός· Ἰππὶ δὲ τῶν Αἰθαίων· ἀριστοῦς ἀργεῖον τῆ συμφορᾶ, καὶ Βοιωτῆα καὶ πῆσι τῆ Ἐλλάδι κατὰ πᾶν ἀρχηγέμον, οὕτω ἐς τὴν Σάρδω μετῆκασάν φασιν αὐτῶν. πόλιν δὲ οὐκ οἰκίζουσαν εἰδεμίαν οὐδὲ οὕτω, ὅτι δριμύνη καὶ ἰσχυρὴ ἐλάσσονες, ἐμοὶ δριμύνη, ἢ κατὰ πόλεω ἦσαν οἰκισμὸν. μετὰ δὲ Ἀργεῖον Ἰβηρῆς ἐς τὴν Σάρδω Δαβαίνωσιν, τῶν ἡγεμονῶν τῶν εὐλάς Νώρκα· καὶ ἀκίδη Νώρκα πόλις τῶν αὐτῶν. πάντων πρῶτος ἡγεμῶν πόλιν μνημονεύσαν ἐν τῇ νήσῳ. παῖδα δὲ Ἐρυθραῖος τε, τῆς Ἰωνίας, καὶ Ἐρμού λέγουσιν εἶναι τὸν Νώρκα. τετάρτη δὲ μοῖρα Ἰολαῖος Θεσπιῶν τε καὶ ἐκ τῆς Ἀπικῆς στρατεία κατήρην ἐς Σάρδω· καὶ Ὀλβίας μὲν πόλιν οἰκίζουσαν, ἰδία δὲ Γορύλλω οἱ Ἀθλωαῖοι, Διασάροντες τῶν δήμων τῶν οἰκῶν ἰσὺς τὸ ὄνομα· ἢ καὶ αὐτῆς ἔτι μετῆκον ὁ Γρύλλος. ἐστὶ δὲ οὐκ καὶ ἐμὲ ἐπιχώρα τε Ἰολαία ἐν τῇ Σαρδίῳ, καὶ Ἰολαῖος τῶν οἰκητῶν ἔχει πμᾶς. Ἰλίας δὲ ἀλισκομένης ἄλλοι τε ἐκφύλασσι τῶν Τρώων, καὶ οἱ ἀποσωθέντες μὲν Αἰνείω· τέτων μοῖρα, ἀπνεχθεῖσσι τῶν ἀνέμων

ἀνέμων ἐς Σαρδῶν, ἀνείμιχθησαν τοῖς παρρηνοικέσιν Ἑλλήσι. κατὰ τὴν αἰὶν δὲ ἐς μάχην τῶν Ἑλλήνων
 καὶ τοῖς Τρωσὶν ἐκώλυσε σὺν βαρβάρων. ὡς δὲ ἀποδείξῃ τι γὰρ ἴση τῇ ἀπίσῃ τὰ ἐς πόλεμον ἦσαν, καὶ ὁ
 Θυρὸς πλάγῃς, διὰ μέγα σφίσι ρεῖαν τῆς χωρίας, ὀπίσθῃ καὶ ἀμφοτέρωθεν διὰ βαλάνην περὶ ἕτερας
 ἴστρον μὲν δὴ πολλοῖς ἔπαιον οἱ Λίβυες ἐπιρραυῖασι τὴν αὐθις ἐς τὴν νῆσον ἐλθὼν μείζον, καὶ ἦσαν ἐς
 τὸ Ἑλλήνων πόλεμον. τὸ μὲν δὴ Ἑλλήνων ἐς ἅπαν ἐπέβαλε Φθαριῶν, ἢ ὀλίγον ἐγγύτη ἐξ αὐτῶν
 τὸ Ἰσπυριθῆν. οἱ πὶ Τρῶες ἐς τῆς νῆσος τὰ ὑψηλὰ ἀναφύγασιν. κατὰ λαβόντες δὲ ἔρη δὲ βαλάνη Ἰσπυ
 σκολάπων τε καὶ κρημῶν, Ἰλιέας μὲν ὄνομα καὶ ἐς ἐμὲ ἔχασιν. Λίβυσι μὲν τὸ πᾶς μορφῆς καὶ τῶν
 ὄστων τὴν σκελῶν ἐς τὴν πᾶσαν διαίταν εἰκόσιν. Ἔστι δὲ νῆσος, οὐ πολὺ ἀπέχουσι τῆς Σαρ-
 δῶς, Κύριον Ἰσπυ Ἑλλήνων, Ἰσπυ δὲ Λιβύων τῶν ἐνοικόντων καλεῖται Κορσική. ἐκ τούτης μίση
 σὺν ἐλαχίστη, εἰσὶν ἀπειθεῖσαι, ἀφίκετο ἐς τὴν Σαρδῶν, καὶ ἀπῆσαν τὴν χώραν διπλομεῖον τῶν πᾶσι
 ὄρεσιν. Ἰσπυ μὲν τὸν ἐν τῇ Σαρδῶν τῶν ἐνοικόντων τῶν εἰκόσιν Κορσική. Καρχηδόνοι δὲ ὅτι
 ναυτικῶν μάλιστα ἰχθυοῦσι, καλεῖται μὲν καὶ ἀπῆσαν σὺν ἐν τῇ Σαρδῶν, πᾶσι τῶν Ἰλιέων τε
 καὶ Κορσῶν. τῶν δὲ μὲν εἰς δουλείαν Ἰσπυ ἀφύγασιν τὸ ἐχυρὸν ἦκεσε τῶν ἔρων. ἀπῆσαν δὲ ἐν τῇ νῆσῳ
 καὶ αὐτοὶ πόλεις οἱ Καρχηδόνοι, Καρχηδὸν τε καὶ Σύλχως. Ἔδὲ Ἰπικηρῶν τῶν Καρχηδοσίων Λί-
 βυες ἢ Ἰθρηες ἐς ἀμφισβήτησιν λαφύρων ἀφικόμενοι, καὶ αἷς εἶχον ὄρηας, ἀφικόμενοι, ἐσφικησάτο
 ἐς τὰ ὑψηλὰ καὶ οὗτοι τῇ νῆσῳ. Βαλαροὶ τὸ ὄνομα ἐστὶν αὐτοῖς κατὰ γλώσσαν τὴν Κυρῶν. Βαλα-
 ρὸς γὰρ σὺν Φυρῶν καλεῖται οἱ Κύριοι. Γένη μὲν τοσαῦτα τὴν Σαρδῶν καὶ ἐσφικησάτο ἕτα ἴε-
 μεται. Hoc est: Primi in Sardiniam transmigrasse navibus dicuntur Afri, duce Sardo, filio
 Maceridis: cui apud Aegyptios & Afros Hercules cognomen fuit. Huic Maceriti nihil illustrius
 ad memoriam contigit, quàm quòd aliquando Delphos venit. Sardus verò delphicam Afrorum 20
 in Ichnusam deducendam suscepit. unde, mutato priore vocabulo, de eius nomine insula adpel-
 lata est. Non tamen indigenas ejecit ea Afrorum manus: sed in habitationis societatem rece-
 pti ab illis sunt novi advenae: idque necessitate magis, quàm ob benevolentiam. Urbes cerè
 non plus Afri tunc, quàm indigena populus, norant condere. dispersi in tuguriis & speluncis, ut
 sua cuiusque fors tulerat, ita habitabant. Aliquot annis post Afros è Gracis in eandem insulam
 adpulere, qui Aristei ductum & auspicia sequenti fuerant. Apollinis hunc & Cyrenes fuisse fi-
 lium tradunt. eumque, ob Actaeonis casum acri adfectum dolore, ac Baeotiae jam & Gracis toti
 infensum, in Sardiniam migrasse. Verùm neque hac manus opidum ullum munivit: quòd erat
 numero ac civibus minor, quàm quantum sat esset ad novam urbem constituendam. Post Ari-
 steum Hispani transmiserunt in eandem Sardiniam, duce Norace, à quibus urbs Nora condita 30
 fuit. hanc primam in insulâ fuisse urbem, norunt. Noracem Mercurii fuisse filium dicunt, ex
 Erytheâ, Geryonis filiâ. Quarta advenarum manus Iolao duce in Sardiniam venit, è Thespienti-
 bus & Atticâ terrâ. hi Olbiam condiderunt. privatim verò Athenienses Goryllen: vel ser-
 vato alicuius de Atticis tribubus nomine, vel, quòd unus de classis ductoribus Gryllus fue-
 rit. Atque hac etiam meâ atate in Sardinia loca manent, quae Iolaia vocantur: ab eorumque
 incolis honores Iolao habentur. Post Ilium eversum, è Troianis cum aliis profugerunt, tum ii,
 qui cum Aeneâ incolumes evaserunt. horum pars, acti tempestatibus in Sardiniam, Gracis,
 qui ante inibi consederant, permisti sunt. Quo minùs verò cum Troianis atque Gracis Bar-
 bari bello confligerent, primum vetuit, quòd belli adparatu neutra pars alteri cedebat: tum
 Thyrsus amnis, mediam interfluens insulam, utramque aciem, transmittere metuentem, co- 40
 ercebat. Multis post annis Afri iterum maiori classe in Sardiniam adpulsi, Gracosque bello
 adorti, omnis ad internecionem exciderunt: aut certè quampaucissimos reliquos fecere.
 At Troiani, quum in montanam insule regionem confugerunt: ibique se rupium confracti-
 bus & valli jaeti munitationibus tutati essent, Iliensium nomen adhuc retinent: facie illi quidem
 & armaturâ totâque victusratione Afri persimiles. Caterùm non longè ab Sardinia distat in-
 sula, à Gracis Cyrenos, Corsica ab incolis, huc ex Africa transgressis, nominata. ex hac non par-
 va utique manus, seditione pulsi, in Sardiniam transivèrunt: montibusque occupatis, seorsum
 has partes incoluerunt. qui vocabulo domo adlato à Sardis Corsi adpellantur. At Carthagini-
 enses, quum essent rebus maritimis praepollentes, omnis è Sardinia, prater Iliensis & Corsos,
 ejecerunt. nam illos quo minùs potuerint in potestatem redigere, praecepti ac muniti montes 50
 obstiterunt. Condiderunt tunc in eâ insulâ & Carthaginenses urbes, Caralin & Sulchos. Ortâ
 autem super prædâ dissensione, Afri & Hispani, irâ accensi, quum à Carthaginensibus de-
 fecissent: & ipsi, montium jugis occupatis, seorsum consederunt. eos patriâ suâ lingua Bal-
 ros Corsi adpellantur: quòd eodem vocabulo exsules vocant. Atque haec quidem gentes, in eas,
 quas diximus, divise sedes, Sardiniam incolunt. Diodorus lib. v: Ἐχθρὸν δὲ τῆς
 Κύρῳ νῆσος ἐστὶν ἢ παρρηνοικημένη Σαρδῶν, τῶν μὲν μετέπειτα ὡς ἀπῆσαν τῇ Σικελίᾳ, κα-
 τοικουμένη δὲ Ἰσπυ βαρβάρων, τῶν ὄνομαζομένων Ἰολαίων, οὓς νομίζουσι διπλομεῖον εἶναι τῶν μετ'
 Ἰολαίων

eò adduxisse quosdam filiorum Herculis : & inter Barbaros , qui erant Etrusci , eius in sula cul-
 tores , habitasse . Postea Pœni ex Carthagine insulam obtinuerunt : adjutique ab incolis , bel-
 lum contra Romanos gesserunt . Illis autem perdomitis , omnia in potestatem Romanorum ve-
 nerunt . Mela lib. II , cap. VII : In eâ antiquissimi populorum sunt Ilienses . Plinius , lib.
 III , cap. VII : Celeberrimi in eâ populorum , Ilienses , Balari , Corsi . Strabo , ibidem : Τέ-
 τρες δ' εἰσὶν τῶν ὄρειαν ἔβη . Ταράται , Σοσσινάται , Βαλαροί , Ἀκόνιτες , ἐν ἀπηλαίοις οἰκῶντες , εἰ
 καὶ ἴνες γλυῖ ἔχουσι ἀπέμμον , ἃ δὲ ταύτῃ Ἰπτιμελῶς ἀπειροῦτες , ἀλλὰ πᾶς τῶν ἐργαζομένων κα-
 θαρπέροντες , τῶτο ἰδὲ τῶν ἀπόθι , τῶτο δ' Ἰπτιμελῶς τοῖς ἐν τῇ περσείᾳ , Πισούτης μάλιστ' . οἱ δὲ
 πεμπόδρομοι στρατιῶται τὰ ἰδὲ ἀπέχουσι , πρὸς ἃ δ' ἀπαιδῶσιν , ἐπειδὴν μὴ λυσιτελεῖν τρέφειν ὕπε-
 χῶς ἐν τοῖς νοστροῖς στρατόπεδον . λείπεται δὲ , στρατιῶν πύχνης ἰνάς . καὶ δὲ πηρήσωντες εἰς
 π τῶν Βαρβάρων . πινυγυέζουσι γὰρ Ἰπτι μελῶς ἡμέρας δύο τῆς λεηλασίας Ἰπτιθενται τίτε , καὶ
 χειρῶνται πύχνης . Hoc est : Quatuor sunt montanae gentes ; Tarates , Sossinates , Balari , Aco-
 nites ; in specubus degentes ; & , quamquam agrum habent sementi aptum , tamen negli-
 genter eum colunt : & aliorum opera diripiunt ; partim in ipsâ insulâ ; partim navibus in op-
 positâ continente Pisanos maxime infestantes . Romanorum autem duces , qui eò mittuntur ,
 aliâs eos prohibent , aliâs negligunt : quandoquidem non videtur ex usu esse , exercitum perpetuo
 in locis morbosis alere . restat ergo tum per calliditatem rei gerunda locus . observant quid-
 pe id tempus , quo Barbari de more post pradam aliquot dies festos ducunt : ac tum per
 insidias eos adorti , multos in potestatem redigunt . Haecenus variorum auctorum de
 priscis Sardiniae incolis attulimus narrationes . in quibus nonnullae inter se dis-
 crepant : aliâe etiam minus probabiles videntur . Primum Pausanias fateretur se ne-
 scire , quodnam ab initio nomen habuerit insula apud primos indigenas . postea
 Græcos , κατ' ἐμπειρίαν ἐσπλέοντας , id est , qui negotiandi causâ in eam navigarunt , ad-
 pellasse Ichnusam , ipse unâ cum antiquiore auctore Silio tradit . post hos Sardinum
 ei dedisse Sardiniae nomen . hinc è Bœotia cum Aristæo Græcos invecos esse
 colonos : mox ex Hispaniâ cum Norace Hispanos : tum Thepsienses cum Iolao :
 ac tandem Troianorum sive Iliensium nonnullos , post excisam Troiam . Iam igitur
 velim scire , quinam illi fuerint Græci , qui tanto temporum intervallo ante
 Troianum bellum in hanc insulam mercimonii causa navigarunt . nam in Sici-
 liam , Græciâ multo propinquiorem , annis tandem ccccxlviij post Troiam
 captam primos trajecisse Græcos , in Siciliae descriptione lib. I , cap. II ostensum
 est . Quis igitur temerè crediderit , Græcos , neglectâ Sicilia , insulâ longè præstanti-
 ore , sibi què multo propinquiore , voluisse Sardiniam petere ? Item , quomodò Sar-
 dus primum insulae nomen Ichnusa mutavit in Sardinia vocabulum ; quando illud
 insulae non fuit proprium ; sed tantum à Græcis mercatoribus inter Græcos usur-
 patum ? ut Trinacriâ nomen in Sicilia . Hanc igitur Silii Pausaniâque sententiam ,
 ut planè absurdam atque ridiculam , meritò quis damnaverit . Ex Africa primos
 post terrarum inundationem immigrasse cultores , duce quodam Sardo , à quo in-
 sulae pariter atque incolis nomen impositum , haud equidem negaverim ; quando
 Africa ei omnium continentium est proxima . A ductoribus autem in dispersione
 gentium & ipsas simul genteis simulque terras , quas occupabant , accepisse nomina ,
 ipsos verò ductores alius dei alios postea habitos fuisse filios ; quum cuncta illa deo-
 rum varia nomina atque numina ad unum verum æternumque Deum , rerum omni-
 um juxtâ & primi hominis Adam conditorem , pertinerent , in Germaniâ antiquâ
 docui . Ab eiusmodi igitur aliquo ductore Sardo SARDINIA primum in gentium
 dispersione occupata adpellataque esse potuit : incolæ verò ipsi SARDI . Strabo
 unde solus inter omnes reliquos auctores in eandem , jam ante Herculis & Iolai
 tempora , deduxerit Tyrrhenos sive Etruscos , nemo facilè dixerit . HISPANORVM
 quosdam post Sardos ante bellum Troianum duce Norace immigrasse , præfractè
 abnuere nolim . De iis Græcis verò , quos vel Aristæus vel Iolao duxisse dicun-
 tur , planè fabulosum & per vulgarem illam Græcorum vanitatem , ut innume-
 ra alia , maximè verò de Hercule , confictum judico . nulla quidpe his erat ratio ,
 cur potius in Sardiniam , quàm in Siciliam , sedeis conferrent , insulam longè præ-
 stantiorè , occupatuque faciliorem . Atque circa Iolao , sive Ioliensis , non
 tantum inter se pugnant præscripti auctores , sed etiam secum ipsi . quidpe diser-
 tè illis adscribunt Diodorus atque Strabo , quæ Iliensibus Pausanias . Rursum ,
 heic ait , suâ adhuc ætate loca quædam adpellata fuisse Iolai ; quorum incolæ
 Iolaum ,

Iolaam, conditorem auctoremque gentis suae, venerati sint. Diodorus verò tradit, antenissimos insulae campos vocatos Iolaeos; ipsos verò Iolai posteros Iolaeos in montanis, quò se jam inde à Carthaginensibus pulsì receperant, suà tempestate habitasse: cui adfentitur Strabo. Scire igitur ego pervelim, quomodò in dictis campis Iolaensibus cultus fuerit Iolaus à Iolaensium pulforibus, quum ipsi Iolaenses incolerent montana? Certè, quum ab heroè aliquo pars Sardorum nomen quoddam peculiare accepisset; Græci id postea, ut sæpe alibi factum, in Iolai, Græci ac noti sibi herois, Iolaensiumque nomen detorsisse videntur. alii verò in Ilienium vocabulum; quos Plinius Pausaniasque ac Silius sequuti sunt; & item Livius, lib. xli. quorum tamen heic nullos prorsus agnoverunt gravissimi aliàs scriptores Diodorus atque Strabo. Quin hic, Diodori sub Augusto Cæsare æqualis, & Melà, Plinio Pausaniæque prior, non Iolaenses, sive Iolaeos, seu Iolaios, neque Ilienensis, suà ætate adpellatos fuisse tradit; sed Diagebrensis; nomine longè ab illo diverso atque alieno. unde haud levis oritur suspicio, confictam esse omnem illam de Iolai posteris fabulam. Hæc accedit, quòd Pausanias suos Ilienensis tradit esse Ili-
 10 βουσι τὰς μορφὰς καὶ τῶν ὄψεων τῶν σιδῶν καὶ ἐς τῶν πῦσιν διακτανέοντες. id est: facie, armaturâ, totaque victus ratione Afris persimileis. Iam verò illa quomodò satis inter se congruant, haud video, ubi idem Pausanias ait Carthaginensibus, quum primum in insulam trajecissent, omneis inde eiecisse, præter Ilienensis & Corsos; qui
 20 in montium aspera atque prærupta sese receperant: nihilo minùs tamen continuo post ait Afros atque Hispanos, priscos scilicet insulae cultores, à Carthaginensibus deficientes, itidem in montana se recepisse; ibique à Corsis adpellatos fuisse Balaros. Hæc, inquam, quomodò inter se conveniant, ipse viderit. Phœnices paullo ante bellum Troianum colonias suas misisse in Hispaniam, Africam, Siciliam, Sardiniam, & Melitam, in Siciliae descriptione lib. i, cap. ii ostensum est. unde Diodori locum, qui est lib. v, heic repetiisse ne pigeat. De argenti metallis in Pyrenæis montibus loquens, τῆς δὲ τῆς χερσίας, inquit, ἀγορεύειν παρὰ τῆς ἐγχωρίας, ὅτι φείνας φασιν, ἐμπόρους χερσιάνους, καὶ τὸ χερσίου μαδόντας, ἀγορεύειν τὸν ἀργυρὸν μικρῆς ἐν ὄρει ἀνδρόστας ἀλλῶν φορτίων. διὸ δὴ ὅτι φείνας μετὰ κερσίου εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀσίαν καὶ πᾶσα πάντα ἴθνη, μεγάλας ἀποτιμήσασθαι πλάτας. ὅτι ποσὸν δὲ τῆς ἐμπορίας διακτανέει τῆ φιλοκερδίας, ὡς π. ἐπειδὴν, καὶ ἀγορεύει τῶν πλοίων, πλεῖστα δὲ πολλὰ ἀργυρῶν, ἐκπέσειεν τὸν ἐν τῆς ἀγορεύειν μολύβδου, καὶ ἐν τῶν χερσίου τὴν ἐν τῶν μολύβδου χερσίου ἀλλοίωσιν. διὸ δὴ ὅτι πολλοὺς χερσίου οἱ φείνας ἀπὸ τῆς πιαυτῆς ἐμπορίας ὅτι πλοίων λαβόντες χερσίου ἀνέστην, δοτικῆς πλοίας ἀπέστειλαν, τὰς μὲν εἰς Σικελίαν καὶ τὰς εἰς Κύπρον πᾶν τῆς νῆσος, τὰς δὲ εἰς τὴν Λιβύην καὶ Σαρδίαν καὶ τὴν Ἰβηρίαν. Hoc est: Eius usus quum incomperitus esset incolis; Phœnicias aiunt mercatores, re cognita, exigua permutatione mercis illud redemisse; eiusque in Graciam & Asiam cunctasque gentes alias transportatione magnas sibi comparasse opes: atque eo quatuor studio provecitos: ut, quum, referetis navibus, multum adhuc argenti superesset, plumbo in ancoris exciso, argento eius usum
 40 explerent. Ex hac igitur negotiatione per multum temporis opulentiores facti Phœnices, multis post annis colonias non paucas in Siciliam & vicinas ei insulas, in Africam item & Sardiniam Hispaniamque miserunt.

Græci postmodum aliquam deduxisse videntur in Sardiniam coloniam, vel sub idem cum Sicilia tempus, vel paullo post. hinc quidpe illæ de Aristæo ac Iolao fabulæ natæ: hinc item illa γυμνάσια καὶ θεῶν ναοὶ ἔτι πάντα τὰ πρὸς βίον ἀνθρώπων ὀδαιμόνων ἐπισημαίεσθαι, id est, gymnasia & deorum templa, ac omnia reliqua monumenta, qua felicitatem illorum hominum indicant: quæ suà adhuc ætate superfuisse testatur Diodorus. & LOCRENSES nescio quos aut unde huc deduxerunt alii auctores; quos Solinus sequutus. Hos quando Carthaginenses iterum expulerint, nusquam adnotatum reperio: nisi quòd, post Troianum bellum id factum, è Pausania colligere licet. Apud Iustinum lib. xviii, ubi de Carthagine agitur, hæc scripta sunt: Condita est urbs hæc LXXII annis ante, quam Roma. cuius virtus sicut bello clara fuit, ita domi status variis discordiarum casibus agitata est. Et exiguo post; Quum in Sicilia diu feliciter dimicassent, translato in Sardiniam bello, amisâ maiore exercitus parte, gravi prælio victi sunt. propter quod ducem suum Mazæum, cuius auspiciis & Sicilia partem domuerant, & adversus Afros magnas res gesserant, cum parte exercitus, qua superfuerat, exsulare iusserunt, quam rem agrè ferentes milites, * * *, conscensis navibus, armati ad urbem

ad urbem veniunt. Mox: Prohibitis com meatibus, obseſſaque urbe, in ſummam deſperationem Carthaginiensibus adduxerunt. Tandem: Poſt paucos deinde dies Carthaginem (Mazenus) capit. evocatoque populo ad concionem, exſilii injuriam queritur; belli neceſſitatem excuſat. contentumque victoriâ ſuâ, punitis auctoꝝibus miſerorum civium, injurioſi exſilii omnibus ſe veniam dare, dicit. Atque ita x ſenatoribus interfectis, urbem legibus ſuis reddidit. Nec multo poſt ipſe adſeclati regni accuſatus, duplicis, & in filio & in patriâ, parricidii pœnas dedit. Huic Mago imperator ſucceſſit. cuius induſtriâ & opes Carthaginiensium & imperii fines & bellica gloria laudes creverunt. Eiuſdem hiftoriæ epitomen recenſens Paulus Oroſius, lib. IIII cap. VI, ita concludit: Poſt paucos dies urbem ipſam cepit. Qui, quum, interfectis plurimis ſenatoribus, cruentè dominaretur, occiſus eſt. Hac temporibus Cyri, regis Perſarum, geſta ſunt. Cyrus, ut unanimo teſtantur omnes conſenſu Chronologi, regnum Perſarum adeptus eſt Olympiadis LV anno primo; id eſt, ante natum cœli terrarumque Dominum anno 15 LX; annis CLXXIIII poſt, quàm primi in Siciliam transmigraverunt Græci. regnavitque annos XXX. Cæterum apud Diodorum lib. XIII hæc leguntur: Α' θλίωσι μὲν ἤρχε Φιλοκλῆς Καρχηδόνιοι ἢ Βεγαδῶς εἰνυτὲς ἐν τῆς περὶ Συρακῶν συμφορῆς ἀναλαβόντες, ἐγνώσαν ἀντιχεῖν τῶν καὶ Σικελίαν παραμάτων. κερύαιες δὲ ἀγρογνίξεται, ναοὶ μὲν μακρῶς ὀλίγαις διέθησαν, δῶν αὖν δὲ ῥωμῆαρον δότο π λιβύης & Σαρδοῶς, ἐπὶ δὲ τῶν ἐξ Ἰταλίας βαρβαρῶν. Id eſt: Summus Athenis prætor quum eſſet Philocles, Carthaginiensibus, serò tandem a clade Syracusanâ viribus recollectis, cum paucis quidem longis navibus trajecerunt; sed copias ex Africâ & Sardinia contraxerant; Barbaris præterea ex Italia adjunctis. Summus Athenis prætor fuit Philocles iste anno primo Olympiadis xcvi; ante natum Christum cccxcii. quo tempore iterum sub Carthaginiensium ditione fuisse videtur Sardinia. nam lib. xv Diodorus in magistratu Niconis, qui fuit xiii annis poſt, ita ſcribit: Καρχηδόνιοι, στρατεύσαντες εἰς τὴν Ἰταλίαν, πῆς μὲν ἰππωνιάτης ἐκπεπληκῶσαν, ἐκ τῆς πατρὸς δότοκατήσαν τὴν πόλιν, καὶ πάντας δὲ πειθρογῆτας ῥωμῆαρον, πολλὰ δὲ πειθρογῆτας αὐτῶν ἐπιήσαντο. μετὰ δὲ ταῦτα λοιμικῆς νόσου πῆς κατικῶσι τὴν Καρχηδῶνα ἡρωμῆς, & τὴν νόσον πολλὰ δὲ πειθρογῆτας ἐχρήσαν, πολλοὶ δὲ τῶν Καρχηδόνιων διεφθάρησαν, & τὴν ἡγεμονίαν ἐκινδύνωσαν δότοβαλεῖν. οἱ πὰρ λιβύης καὶ φρονήσαντες αὐτῶν, ἀπίστησαν, οἱ π τὴν Σαρδῶνα κατικῶντες, νομίωσιν ἔχον καιροὶ κατὰ τῶν Καρχηδόνιων, ἀπίστησαν ἀπ' αὐτῶν, καὶ συμφορησάντες ἐπέστην πῆς Καρχηδόνιοις. Εἴρηται δὲ πὲρ αὐτῶν καιρῶν θεοπεμπῆς πῆς ἀτυχία κατὰ τὴν Καρχηδῶνα. ταρχαί γὰρ καὶ φοῖβοι & πενικὶ ἰόρυβοι ῥωμῆας ἐγίνοντο κατὰ τὴν πόλιν ἀρῶδοξοὶ καὶ πολλοὶ μὲν μετὰ τῶν ὅσων ἐξέπηδων ἐκ τῶν οἰκιῶν, ὡς πλεμίων εἰσπεπληκῶσαν εἰς τὴν πόλιν, καὶ πῆς ἀλλήλους ὡς πλεμίας ἀπλεμῶντες, ἔς μὲν ἀήρωσιν, οὐδὲν ἔστανμάλλον. πλὴν δὲ ἡσῶν τὸ θεῶν ἐξιδασμῶν, καὶ μεγίστων κακῶν ἀπὸ ἀλλήλων, ἔσταν καὶ δὲ λιβύης καὶ πλεμῶν, καὶ τὴν ἡσῶν ἀπικησῶντο. Hoc eſt: Carthaginiensibus, cum exercitu in Italiam transgressi, Hipponiensibus urbem suam, unde excussi fuerant, restitunt. omneis præterea exsules, undecumque ad sese congregatos, singulari studio excipiunt, atque fovent. Accidit verò aliquanto poſt, ut pestilentia Carthaginem invaderet. quæ quum identidem magis magisque, ingravesceret, magna Carthaginiensium strages facta eſt: adeò quidem, ut periculum eſſet, ne imperium amitterent. namq. Afri præ contentu illorum deficiunt: & Sardi, jam opportunam sibi datam occasionem rati, excussis imperii habenis, conspirant, ac vim Carthaginiensibus inferunt. Quin & calamitas, à diis immissa, Carthagini incubuit. perturbationes enim ac terrores tumultuosque Panici ex improviso urbem corripuerunt, & plurimi armis correptis, ac si hostes urbem invassissent, ex ædibus procurverunt: & inter se veluti cum hoste congressi, alios interemerunt, alios sauciarunt. Ad postremum numine sacrificiis placato, gravissimis exenti malis, statim & Afros debellarunt, & insulam ditioni suæ iterum subjecerunt. Haud ita multo poſt, in rebus sequentis anni, ita scriptum eſt: Ἄμα δὲ τότε πειθρογῆτοις, ῥωμῆοι μὲν πρὸ ἀπὸ ἀπὸ πειθρογῆτοις δότοικας εἰς Σαρδῶνας ἀπέσταν. Quæ ita Latinus interpres vertit: Interea 15 civium coloniam Romani in Sardiniam, ita, ut à vectigalibus prorsus immunes eſſent, deduxerunt. Satis absurdè: utique, quum imperii Romani termini etiamtum in conspectu serè omnes eſſent urbis Romæ. unde patet, de opido aliquo propius Romam sito scripsisse id Diodorum: cuius verba postea à librariis corrupta fuere. neque verò quisquam Græcorum Sardiniam adpellavit lingvâ suâ τὴν Σαρδῶνας: sed omnes vel τὴν Σαρδοῖ, vel τὴν Σαρδῶνα: ut ipse Diodorus antea. Romani nihil in eam insulam tentarunt ante bellum Punicum primum: cui finis impositus, paxque Carthaginiensibus eâ conditione data, uti Siciliâ Sardiniaque insulis cederent. Hinc perpetuò in eorum-

eorumdem Romanorum mansit ditio; nisi quòd sub bellum Panicum secundum instinctu Carthaginensium rebellaverint; statimque subacti iterum fuerint. quamquam montana insula incolentes, ut supra scripti testantur auctores, nunquam satis debellari potuerunt.

Ergo sub Romano imperio præcipui Sardiniaë populi fuere, ut supra intellectum, Διαγηθρείς, Βαλαροί, & Κόρσοι. DIAGEBRENSSES, BALARI, & CORSES. His præterea à Strabone adnumerantur Ἀκόνιτες, Ταράτες, Σοσσινάτες. ACONITES, TARATES, & SOSSINATES. sic quidè Latino ore formandi sunt: quemadmodum in Gallia sunt Cæsari Cocofates, Elufates, Nantuates, Sibuzates, Sotiates, Tarusates, Tolosates, Vocates, Atrebrates. quorum hi eodem modo formantur Straboni Ἀτρεβάτες, Atrebatii: quum Ptolemæo in eadem Gallia & item in Britannia sint Ἀτρεβάτες, Atrebatii; quemadmodum eidem in nostrâ hac Sardinia Τιβυλάτες, Tibulatii: quorum opidum ei memoratur Τίβυλα, Tibula. nam ab utribus, aut aliorum locorum propriis ac primitivis vocabulis cuncta ista formata esse, certum est. Idem Ptolemæus, in descriptione huius insulae ita habet: Καπέχες δὲ τὰ ἐπὶ ἀρκτικῶν τῶν νήσων Τιβυλάται, & Κόρσοι. ἢ ὡς Κορακίωσι. εἴτε Καρῶσι, & Κερυσιανῶσι. ἢ ὡς Σολκίται, & Λυκιδωνήσιοι. εἴτε Αἰσαρωνήσιοι. ἢ ὡς Κορῶσι, εἴ [malim] Ἀρχιῶσι. εἴτε Ῥακίωσι. ἢ ὡς Κελσιανῶσι, & Κορτικῶσι. εἴτε Σκαπιτανῶσι, & Σικυδῶσι. ἢ ὡς Νεαπολίται, & Οὐαλενῶσι. & μεσημεριώτατοι Σολκίται. Hoc est: Tenent partes insulae septentrionales Tibulates, & Corsi. sub quibus Coracenses: dein Cavenenses, & Cuvustiani. sub quibus Sulcitani & Luquidonenses. dein Aesaronenses. sub quibus Cornenses, & Aechilenses. inde Ruacenses. sub quibus Celsitani & Corpiceses. dein Scapitani & Siculenses. sub quibus Neapolitani & Valentini. & qui maximè sunt meridionales, Sulcitani. Sic pleraque ex his esse legenda partim vulgata indicant exemplaria, partim codex Vaticanus. in quo etiam pro Ῥακίωσι legitur Ῥακῶσι, Rubrenses. Et hoc modo formanda esse ista vocabula Latino ore, vel unius Daciae factis comprobat exemplum apud eundem Ptolemæum: ubi sunt Πρενδαυῶσι, Ῥακῶσι, Καρῶσι, Βαρεδελῶσι, Κορῶσι, Ἀλβουῶσι, Ποταρῶσι, Σαδῶσι. id est: Prendavenses, Ratacenses, Cacoenses, Burideenses, Cortenses, Albocenses, Potulantes, Saldenses. Et in Mæsiâ, Τερχονῶσι, Πικῶσι, Οἰτῶσι, Ὀβυῶσι, Διμῶσι, Πιαρῶσι. hoc est: Tricornenses, Picenses, Oetenses, Obulenses, Dimenses, Piarvenses. Ex his Tricornensium opidum eidem Ptolemæo & Tabula itinerariae est Tricornium; Dimensium Antonini Itinerario Dimium, & Tabula corruptè Dinium. Βαρεδελῶσι, sive, ut alia exemplaria habent βαρριδελῶσι, vitiato sunt vocabulo à genuino βαρριδανῶσι, id est, Burridavenses: quorum opidum in Tabula itineraria est Burridava. Patet igitur ex hisce similibus exemplis, derivativa illa esse populorum vocabula à primitivis urbium adpellationibus. Et Cornensium quidem opidum fuit Cornus; Aesaronensium, Aesaro; Luquidonensium, Luquido; Sulcitanorum, Sulci; ut mox ostendemus. Cæterum præter supra dictas Sardonum nationes, Livio etiam memorantur PELLIDI: quorum caput prædictum opidum Cornus. Sed id vocabulum fortè mendosum est à genuino PELLITI. Montosa insula partes quum sint versùs Corsicam positæ, in his fuisse Balaros illos, Diagebrenses Tarates, Sossimates, Aconitas, atque Corsos, certum est. Atque hinc rectè Ptolemæo primi in septentrionali parte ponuntur Corsi, post Tibulates, quorum opidum Tibula fuit maritimum. Sed de populis huius insulae postquam satis dictum, opida etiam, à veteribus auctoribus memorata, indicare conemur.

Opidorum Sardiniaë notitiam unis fermè debemus Ptolemæo & Antonini Itinerario. nam cæteri parum de iis adnotarunt. quamquam Ptolemæus heic quoque, sicut ferè in reliquis Orbis partibus, mirus turbator est; & Itinerarium à librariis miserè vitiatum deprenditur. Hinc fit, uti paucis locis verus situs adseri possit: utique in insula nobis exteris minùs cognita. nam ipsam, unà cum vicina Corsicâ, adire, operæ pretium mihi visum non est, inter tot piratarum pericula. Lucem itaque aliquam ad investigandos opidorum antiquorum situs incolarum alicui, qui id fistare aliquando possit, nos prætulisse sufficiet. Vereres igitur quæ tradiderint, in medium adferemus. Strabo, lib. v: Πόλεις δὲ εἰσὶ μὲν πάριος, ἀξιόλογος δὲ Κάραλις καὶ Σελχοί. Id est: Urbes habet parieis; quarum præcipue sunt Caralis & Sulchi. Mela, lib. II. cap. v II: Urbium antiquissima, Caralis & Sulchi. Plinius lib. III cap.

cap. VII: *Opidorum XIII: Sulcitani, Valentini, Neapolitani, Bosenses; Caralitani, civium Romanorum; & Nigreses. colonia autem una, quae vocatur Ad Turrim Libyssonis.* In Tabulâ itineraria sunt, *Caralis, Turres, Nora, Sulci, Neapolis, & Vlbia:* sed alienissimis sitibus. Ex Ptolemæo igitur & Antonini itinerario cum hæc tum alia investigabimus. Apud Ptolemæum ita est: *Δυτικὴ πηλοῦσα Ἰερὸν ἄκρον, Τίλλιον πόλις, Νυμφαίων λιμὴν, Ἐρμαίων ἄκρον, Τερμῶν πηλοῦσα ἐκβολαί, Κορακώδης λιμὴν, Τάρρας πόλις, Θύρρα πηλοῦσα ἐκβολαί, Οὐσελλίς πόλις καλῶνται, Ἰερὸν πηλοῦσα ἐκβολαί, Ὀσία πόλις, Σαρδοπέπρον Ἰερὸν, Νεάπολις, Παχῆα ἄκρα. Μεσημερινῆς πηλοῦσας περιεγεγρή. Σύλλης πόλις & λιμὴν.* Hoc est: *Occidentale latus: Gorditanum promontorium, Tillium opidum, Nymphaeum portus, Hermæum promontorium, Termi fluvii ostium, Coracodes portus, Tarras opidum, Thyrsi annis ostium, Vsellis urbs colonia, Sacri fluminis ostium, Osea opidum, Sardopatoris fanum, Neapolis, Pacheum promontorium. Meridionalis lateris descriptio: Sulci urbs & portus.*

GORDITANVM promontorium.
HERCVLLIS insule.

Ex his τὸ Γορδιτανὸν ἄκρον GORDITANVM promontorium, eo situ contra HERCVLLIS insulam, quæ vulgò nunc dicitur *Asinara*, à Ptolemæo ponitur, uti nullum aliud esse possit, quàm quod vulgò nunc vocatur *Capo di Monte Falcone*, & *Capo di Argentera*. Memoratur Plinio quoque, lib. III cap. VII. *Habet, inquit, & à Gorditano promontorio duas insulas, quæ vocantur Hercules.* Ex his maior adpellatur, ut dixi, *Asinara*, sive *Zavara*; minor verò, *Isola Piana*. Maior etiam Tabulæ itinerariæ memoratur.

TILLIVM opidum.

Hinc Τίλλιον, TILLIVM opidum, sive, ut alia habent exemplaria, Τίλλιον, TILLIVM, ex Ptolemæi positione habendum est id opidum, quod vulgò nunc vocatur *Argentera*.

NYMPHAEVS portus.

Hinc τὸ Νυμφαίων λιμὴν, NYMPHAEVM portus is locus est, qui apud opidum *Monte Giraro* vulgò vocatur *Porticiuolo*. nam τὸ Ἐρμαίων ἄκρον, HERMAEVM sive MERCVRII promontorium nullum aliud esse potest, quàm quod vulgò nunc dicitur

HERMAEVM sive MERCVRII promontorium.

Capo della Caccia. & inter utrumque posita est exigua illa insula, quæ Ptolemæo vocatur *Διαβατή*, DIABATE, vulgò nunc *Faluga* adpellata.

DIABATE insula.

Τερμῶν πηλοῦσα, TERMVS annis hodiè nonnullis existimatur is, qui, maximus post Thyrsium, inter Gorditanum promontorium & Corsicam haud procul ab *Aragonesi* opido in mare effunditur. at hæc opinio planè aliena est ab mente Ptolemæi.

TERMVS annis.

Κορακώδης huius λιμὴν, hoc est, CORACODES portus, nullus alius esse potest, quàm quod opidum nunc vulgò adpellatur *Algeri*, ad sinum satis amplum & multarum navium capacem, nam ultra hunc nullus sequitur portus, nisi qui ad Bosam opidum est in medio insulæ latere. ubi non fuisse *Coracodem portum* inde colligo, quòd Ptolemæus in populis recensendis, post Tibulates atque Corsos, qui omnium fuere maximè septentrionales, proximè subjungit *Coracenses*: quorum opidum haud dubiè fuit κίεγγξ, CORAX: & inde proximus ei portus cognomine *κορακώδης*, *Coracodes*. quem, ut dixi, ex sitis argumento eum esse censeo, qui nunc vulgò vocatur *Algeri*. *Termus* autem *annis* erit is, qui inter hoc opidum & supra dictum promontorium Hermæum in sinum Algerensem effunditur.

CORAX opidum.

Nisi hunc etiam à vero situ deturbasse suspiceris Ptolemæum, quemadmodum reliqua hinc loca, ut ostendam: malisque *Termus* esse eum, qui apud Bosam in mare effunditur. Nam hic altero illo inter *Algerium* opidum & *Mercurii* promontorium maior est; ideoque memoratu dignior.

CORACODES portus.

Cætera igitur hinc loca turbavit Ptolemæus; dum Thyrsium & Sacrum flumina preposuit *Neapoli* opido. nam NEAPOLIS hodièque vulgò vocatur *Neapoli*. prope hoc autem, ab austrinâ parte in sinum maris effunditur maximus totius insulæ annis, & mediam secans. qui ex hoc documento deprehenditur esse is, qui Ptolemæo, *Pausanix*, atque Antonino dicitur ὄρεσος πηλοῦσα, THYRSVS annis.

THYRSVS annis.

nam hunc per mediam fluere insulam, suprâ è *Pausaniâ* intelleximus. apud quem corrupto est vocabulo in vulgatis exemplaribus ὄρεσος. Apud Antoninum iter tale est:

NEAPOLIS opidum.

Ab *Vlbia Caralis* M. P. CLXXIII, sic:

Caput Tyrsi

XL.

Sorabile

XLVI.

Biora

XLVI.

Caralis

XLII.

Ex his

Ex his locis *Caralis* urbs etiã nunc caput totius insulæ est: *Olbia* verò in ruinis nescitur in eodem cum illâ occidentali insulæ litore, intervallo inter utramque millium passuum circiter LXX. unde patet, per mediterranea versùs Thyrsi amnis fontem actum fuisse id iter: quando tantis CLXXIII millium ambagibus circumactum fuisse, minimè credibile est. corruptique haud dubiè sunt numeri intervallo-

Ὀσεία πόλις, OSAEA *opidum* vulgò hodieque inter Neapolim & Bosam vocatur OSAEA *opidum*. Eius vocabulum meritò vitiatum suspicatur Iofias Simlerus in *Othoca*, apud Antoninum, in hisce itineribus:

10.	<i>A Tibulas Sulcis</i> M. P. CCLX, sic:	<i>A Tibulas Cralis</i> M. P. CCXIII, sic:
	<i>Vincolis</i> XII.	<i>Gemellas</i> XXV.
	<i>Eruvio</i> XXIII.	<i>Lugudonec</i> XXV.
	<i>Ad Herculem</i> XXIII.	<i>Hafa.</i> XXIII.
	<i>Ad Turrem</i> XVIII.	<i>Molaria</i> XXIII.
	<i>Nyre</i> XVII.	<i>Ad Medias</i> XII.
	<i>Carbia</i> XVI.	<i>Foro Traiani</i> XV.
	<i>Bosa</i> XXV.	<i>Othoca</i> XVI.
20	<i>Cornas</i> XVIII.	<i>Aquis Neapolitanis</i> XXXVI.
	<i>Tharrhos</i> XVIII.	<i>Caralis.</i> XXXVI.
	<i>Othoca</i> XII.	
	<i>Neapolis</i> XVIII.	
	<i>Metalla</i> XXX.	
	<i>Sulcis</i> XXX.	

BOSA, paullum ab litore in mediterranea recedit, ad amnis ostium in medio occidentali latere sita. Ptolemæus nimis imperitè regione Hermæi promontorii eam posuit. Plinio, dicto lib. III cap. VII, opidani inde dicuntur BOSENSES.

Porro Ptolemæo post Thyrsi ostium ponuntur *Ὀσεία πόλις κολώνια*, VSELLIS *VSELLIS* *urbis colonia*, & *ἱερὸς ποταμὸς*, id est, SACER *fluvius*. Hic nullus alius esse poterit, quàm qui inter Thyrsum & promontorium, cui vulgare vocabulum *Capo di Frasca*, SACER in sinum Neapolitanum effunditur. Ipsa verò *urbis* sive *Colonia Vsellis* erit ea, quæ secunda à capite vulgò nunc dicitur *Oristagni*, intus paullum recedens. Plinius quòd dicto lib. III cap. VII *unam* fuisse in Sardinia *coloniam* ait, nomine *Ad Turrim Libyssonis*, quæ in septentrionali insulæ parte hodieque dicitur *Torre*, id minùs ducendum: quando multa ille in Sicilia etiam, & plura in suâ Italiâ negligenter præterit, vel turbavit confuditque. De cætero illi apud Ptolemæum populi *κελιστιανοί*, *Celstitani*, ab hac urbe ei dicti videntur fuisse *Ὀσσειανοί*, *Vsellitani*. nam quum scriptum esset ab ipso, *ὅφ' ἕς Ὀσσειανοί*, facile ea verba postmodum ab incurioso librarario corrumpi potuerunt in *ὅφ' ἕς κελιστιανοί*.

Iam verò, quum & Bosa & Ofæa & Neapolis, opida, & flumina Termum, TARRAS Thyrsum, & Sacrum falsis sribus retulerit Ptolemæus, *Τάρρασις πόλις*, TARRAS *opidum*, quo situ fuerit, planè incertum est. Idem tamen esse, quod apud Antoninum in præscripto itinere est *Tharrhos*, doctis video nonnullis placere viris.

Locus ille apud Antoninum METALLA, inter Neapolim & Sulcos, opidum fuisse videtur ex hodiernâ adpellatione, qua vulgò dicitur *Cività di Glesie*, id est: *opidum*. *Civitas Ecclesiarum*. nam heic hodiè argenti exstant metalla.

Cæterò apud Ptolemæum inter Osæam & Neapolim legitur *Σαρδοπάριος ἱερὸν*, id est, SARDOPATORIS *fanum*. at in tabulâ ea illi tribuitur latitudinis regio, quæ infra Neapolim versùs meridiem excedit, aliquantum in occidentem hibernum declinans. quo situ conspicitur suprâ dictum promontorium *Capo di Frasca*. unde facilis ac prona suspicio, vel in hoc fuisse, *ἡ ἱερὸν* illud, vel scripsisse fortè ipsum Ptolemæum *Σαρδοπάριος ἄγιον*, id est, SARDOPATORIS *promontorium*.

Inter hoc promontorium & suprâ dictum promontorium Mercurii, sive inter Bosam & Neapolim, duæ adjacent litori insulæ, quarum maior *Coffia di donna*, minor *Malavente*, vulgò dicuntur. maior earum videtur esse eadem quæ in Tabulâ itinerariâ est BERTVLA *insula*.

Post

CRASSVM
promonto-
rium.

PVPLVM
opidum.

SVLCI urbs.

Post *Sardopatoris* sive *fanum* sive *promontorium*, Ptolemæo est ἡ Παρχαία ἀκρῆ, id est, si Latinè vertas, CRASSVM *promontorium*: & post hoc πύργον πύργος, PVPLVM *opidum* in extremo insulæ versùs occasum hibernum excursum, qui terminus est occidentalis meridionalisque laterum. *Crassum* igitur *promontorium* erit id, quod inter hoc ultimum & *Frascam* in mare protenditur.

Hinc jam in ipso sequebatur meridionali latere antiquissima *Carthaginensium colonia* Σύλχοι pluralis numeri dicta vocabulo; quod Romani suo ore, Græcâ literâ in Latinam versâ, fecere SVLCI. unde *opidani* Hirtio & Plinio dicuntur SVLCITANI. Plinius, dicto lib. III cap. VII: *Opidorum XIII. Sulcitani, Valentini, Neapolitani, Bosenses, Caralitani*. Hirtius, sine libri de Bello Africano: *His rebus gestis, Idibus Junis Vtica classem conscendit Caesar: & post diem III Caraleis in Sardiniam pervenit. ibi Sulcitanos, quod Nasidium eiusque classem receperant, copiisque iuverant, HS C millibus multat*. Apud Ptolemæum leguntur ea vocabula Σόλχοι & Σολκιστινοί. sed nescio, an satis sine mendo. quod tam facilè his irrepisse potuit, ut in illud fluminis Thyrsi nomen apud Pausaniam. & ipsum *opidanorum* nomen apud Ptolemæum vitiatum in vulgari exemplaribus legitur per ἡ Σολκιστινοί. Quamquàm Ptolemæus plerumque in Romanorum provinciis Latinam nominum scriptionem sequi adfvevit. Cæterum apud Pausaniam quoque idem vocabulum variè legitur, modò Σύλχοι, modò Σύλχοι. quorum hoc mendo conspersum: illud etiam Latinorum nonnullis exemplaribus irrepfit. Apud Plinium, dicto loco, tametsi *opidani* sint *Sulcitani*, tamen *promontorium* ibidem dicitur *Sulcense*; & quibusdam in exemplaribus *Sulchense*; in plerisque verò *Sulsense*. Ipsos etiam *opidanos* interdum Romanis dictos fuisse SVLCENSES, inde patet. Apud Zonaram tomo II sunt Σόλχοι. & sic Ptolemæum scripisse puto. Cæterum de ipsâ urbe ita est apud Stephani epitomatores: Σύλχοι, πύργος ἐν Σαρδίῳ, Καρχηδονίων κλισμα. Id est: *Sulci, urbs in Sardinia, à Carthaginensibus condita*. Sic & Claudianus, de Bello Gildonico:

Pars adit antiquâ ductos Carthagine Sulcos.

Alia exemplaria habent *Sulchos*. sic & Strabo, lib. V: πόλεις δὲ εἰσὶ μὲν πλείους, ἀξιόλογοι δὲ Κάραλις καὶ Σόλχοι. Id est: *Urbes in eâ sunt complures; quarum præcipue Caralis & Sulchi*. Mela, lib. II cap. VII: *Urbiū antiquissima Caralis & Sulchi*. Sub primum haud dubiè in insulam adventum condidèrunt eas Carthaginenses, colonis Pœnis ex Africâ deductis. Situs Sulcorum è Ptolemæi tabulâ dispectu difficilis. maritimam tamen is facit urbem cum portu, in meridionali insulæ latere. Plinius dicto loco ita tradit: *Habet & à Gorditano promontorio duas insulas, quæ vocantur Hercules; à Sulcensi Enosin, à Caralitano Ficariam. quidam haud procul ab eâ etiam Beleridas ponunt, & Colloiden, & quam vocat Heras-lutra*. Quæ ita refert epitomator eius Martianus Capella, lib. VI: *Habet à Gorditano promontorio insulas duas, quæ Hercules memorantur; à Sulcensi Enosin; à Caralitano Ficariam Galatamque. quidam item non longè Balaridas dicunt, & Colloidem, & Heras-lutra*. Est hodiè insula prope meridionale insulæ litus, vulgari adpellatione *l'Isola di Sant'Antioco*, objecta portui, qui vulgò dicitur *Palma di Solo*. qui ex situ & vocabuli quadam similitudine colligitur esse antiquæ urbis *Sulcorum* locus: insula verò eadem, quæ Plinii dicitur ENOSIS. SVLCITANVM autem sive SVLCENSE *promontorium* id est, quod portum Sulcitanum à meridie claudens, vulgò nunc dicitur *la Punta dell'Vlga*.

ENOSIS
insula.

SVLCENSE
promonto-
rium.

PLVMBARIA
insula.

ACCIPITRVM
insula.

BOARIS &
BVCINNA in-
sula.

Insulæ S. Antiochi ab occasu alia objacet contra idem meridionale Sardinia litus, quæ vulgò adpellatur *Isola di S. Pietro*. inter hanc verò & supra dictum *promontorium* sive *opidum Pupulum*, alia est parva insula. Ptolemæus contra *Pupulum* & *Crassum* *promontorium* duas versùs occasum ponit insulas, quarum proxima dicitur *Μολυβώδης*, id est, si Latinè vertas, PLVMBARIA; longinquoior *Ἰερὰκων νῆσος*, id est, ACCIPITRVM *insula*. Hæ duæ autem sint illæ prædictæ divi Petri & minor ab hac versùs occasum æstivum insulæ, haud temerè dixerim; quando inter divi Petri insulam & insulam divi Antiochi alia præterea duæ sternuntur insulæ exiguæ, quarum altera prope divi Petri insulam vulgò dicitur *Isola Piana*, altera apud divi Antiochi insulam *Isola de' Francesi*.

Cæterum juxta eandem Antiochi insulam ab ortu duo sunt scopuli, quorum alter propius modò dictam insulam vulgò vocatur *Il Toro*, id est, *Taurus*; alter hinc versùs ortum, *La Vacca*. In Tabulâ itinerariâ duæ apud Sardiniam notantur insulæ cum his

cum his inscriptionibus: *Ins. Bokris. Ins. Bouenna.* Esse easdem, quas nunc vulgò vocari dixi *Il Toro & La Vacca*, ipsa vocabula indicant. Altera eorum rectè poterat dici Græcâ formatio *βοαίς βοαίδ*. quòd rectè fortè formaveris Latine *BOARIA*. at alterius vocabulum corruptum censeo à genuino *βέκιννα*, *BVCINNA*: quo nomine una etiam ex *Aegadibus* adpellata fuit, aliàs ab eodem *vacca*rum argumento *φορβανία Phorbantia* dicta. Atque hanc intellexisse videntur auctores vitæ *Papæ Pontiani*, quos ad *Phorbantiam* citavi; licet *scopulus* sit asper atque incultus. Easdem duas insulas an *BOARIDAS* adpellaverit *Plinius* & epitomator eius *Capella*, pro quibus nunc legimus apud hunc *Balaridas*, & apud illum *Beleridas*; vix adfirmare aulam. quamquam non desunt, qui *h'egis λυτὸ* *Plinii* & *Capellæ* eandem velint esse insulam, quæ apud *Ptolemæum* vocatur *Γεράκων ἡσ*. nec mirum fuerit, *Plinium* malè tribuisse *Caralitano* promontorio insulas, quæ *Sulcitano* erant abjectæ. Sed & in antiquo exemplari, *Parmæ* anno à nato *Iesu* *MDCCCLXXVI* excuso, disertè est, quam vocant *Hieracam*: scilicet & hoc ultimâ syllabâ corruptum, pro *Hieracon*, à Græco τῶν Γεράκων.

Porro litus à *Sulcis* versùs *Caralin* urbem ita describit *Ptolemæus*: *Μεσημβρινῆς πλοῦτος ἀειγεραφῆ. Πέπλον πόλις, Σόλοι πόλις [κ] λιμὴν, Χερσίννησ, Βία λιμὴν, Ἡεγκλίεις λιμὴν, Νῶρα πόλις, Κουσίον χάρμον ἄκρον, Αἰγιαλὸς περὶ ἑσπέρης. Ἀνατολικῆς πλοῦτος ἀειγεραφῆ. Κάραλις πόλις κ' ἄκρα, Καρλιτανὸς κόλπος*. Id est: *Meridionalis lateris descriptio: Pupulum opidum, Sulci opidum cum portu, Peninsula, Bica portus, Herculis portus, Nora urbs, Cunium chaitum promontorium, Litus hinc contiguum. Orientalis lateris descriptio: Caralis urbs & promontorium, Caralitanus sinus.* Ex his *Χερσίννησ*, id est, *PENINSULA*, ex tabulâ *Ptolemæi* cognoscitur esse ea, quæ, *S. Antiochi* insulæ objecta, ad cervicem sive isthmum habet *opidum* vulgari vocabulo *Parignano*.

Ille *Ptolemæi* *βία λιμὴν*, id est, *Bica portus*, in Vaticano exemplari legitur *βία πόλις*, id est, *Bithia opidum*. hodiè verò, post prædictam peninsulam & insulam *S. Antiochi*, portus est vulgari adpellatione *Porto Bora* dictus. quem illum esse *Ptolemæi* portum, cum vocabulum tum situs apertè clamant. Apud *Antoninum* iter tale est:

Alio itinere ab *Ulbia Caralis*

M. P. CLXXIII, sic:

Caput *Thyrsi* XL.

Sorabile XLVI.

Biora XLVI.

Caralis. XLII.

Hic commentator *Antonini Hieronymus Surita* vult eundem esse locum *Bioram* & *Biam* *Ptolemæi*; quam corrigendam ex *Itinerario* censet. ac per miras ambages ductum fuisse iter inter *Olbiam* atque *Caraleis*, ex numero *CLXXIII* millium certum fit. Verùm quia numerus *XL* millium, quæ *Itinerarium* habet ab *Olbia* ad caput *Thyrsi*, neque fonti neque ostio ullo modo convenit, corruptum eum esse, ac fortè reliqui cum illo, conicere licet. Quia tamen suprâ dictus portus hodiè vocatur *Bora*, apud *Ptolemæum* etiam scriptum fortè fuit *βία πόλις κ' λιμὴν*, id est, *βία πόλις κ' λιμὴν*.

Cæterùm *Noram* urbem in mediterraneis fuisse, longiùs ab hoc litore remotum, postea patebit. Ista verba *Κουσίον χάρμον ἄκρον* corrupta esse, quivis facilè observaverit. Ex posito, quem ei promontorio tribuit *Ptolemæus*, deprehenditur esse id, quod, à meridie *Caralitanum* sinum includens, vulgò dicitur nunc *Capo Pulo*: ante quod parvæ jacent insulæ aliquot. Tabulæ itinerariæ circa *Caralim* est *CUNICULARIA insula*. hinc ego colligo, prædictum promontorium à *Ptolemæo* fuisse adpellatum *Κουσιανὸν ἄκρον*, *CUNICULARIVM promontorium*.

Prope *Cunicularium* promontorium eidem *Ptolemæo* ab meridie ponitur Ἡεγκλίεις λιμὴν, *HERCVLIS portus*. Hic haud dubiè idem est *opidum*, quod nunc vulgò vocatur *Chia*.

Sequitur hinc tandem ipsum nunc totius insulæ caput vulgò incolis *Cagliari*, *Italis* verò *Cagliari* dictum. Vrbs ea antiquis auctoribus Græcis vocatur *Κάραλις*, *CARALIS*, Latinis plerisque plurali numero *CARALES*: & inde *opidani* *CARALITANI*. Apud *Melam*, lib. II cap. VII, urbis vocabulum vitiatum est in hodiernum *Calariis*: & apud

PENINSULA.

ΒΙΟΤΗΑ
opidum.

CUNICULARIVM
promontorium.

CUNICULARIA
insula.

HERCVLIS
portus.

CARALIS
vrbs.

& apud Florum lib. i i quum cap. v i legatur accusativus casus *Caralim*; cap. i. genitivus est *Carala urbis*: atque ita apud transcriptorum eius Iornandem de Regnorum successione. Sed heic legendum esse *Alaria urbis*, post in Corsicâ docebo. Apud Procopium, Vandilicar. rer. lib. i & Gothicarum lib. i i i i, Latini, credo, exscriptores idem curripere genitivo casu in ῥ καρνάλεως. & apud Pausaniam in Phocicis accusativo casu *Κάρναλον*. Strabo lib. v ita habet: Πόλις δὲ εἰσὶ τῶν πελάγους, ἀξιόλογοι δὲ Κάρναλις ἔ Σύλχοι. Id est: *Urbeis habet complures; quarum principia sunt Caralis & Sulchi*. Ptolemæus: *Κάρναλις πόλις καὶ ἀπέξ*. *Caralis urbs & promontorium*. Mela, dicto lib. i i cap. v i i: *Urbium antiquissima Caralis & Sulchi*. Claudianus de Bello Gildonico:

Tenditur in longum Caralis.

Livius, lib. xxiii: *Navibus longis ad Caraleis subductis*. Et paullo post: *Manlius Caraleis se recepit*. & mox: *Caraleis perventurus erat*. Et postea: *Caraleis exercitum reduxit*. A. Hirtius, de Bello Africano: *Post diem iiii Caraleis in Sardiniam pervenit*. Et: *A Caralibus secundum terram proventus, duodetrigesimo die ad urbem Romam venit*. Priscianus, lib. ii: *A Caralibus Caralitanus*. Mela *vetustissimas Sardinia urbeis vocat Caralin & Sulcos*: nempe quia à Phœnicibus sub primum in hanc adventum conditæ fuere; ut supra è Pausaniâ intellectum est. Hinc Claudianus, dicto loco:

Urbis Lybiam contra Tyrio fundata potenti,

Tenditur in longum Caralis, tenuemque per undas

Obvia dimittit fracturum flamina collem.

Efficitur portus medium mare; tutaque ventis

Omnibus ingenti mansuescunt stagna recessu.

Hanc omni petiere manu: prorsusque reductis

Suspensâ Zephyros expectant classe faventeis.

Nempe sinus Caralitanus, quem ille vocat portum, & medium mare, & item stagnum ingenti recessu, unâ cum ipsâ urbe, quæ ad medium eius sita est, ab occasu æstivo versus ortum hibernum prospicit Africam, quâ caput eius olim erat Carthago, juxta Mercurii promontorium, quod nunc est vulgò *Capo Buono*. Hinc illud Plinii, lib. iii cap. vii: *Sardinia abest Africâ Caralitano promontorio ducenta millia*.

CARALITANVM PROMONTORIUM.

Urbis hodiè in intimo sinus recessu sita est. at olim extensam fuisse in promontorium usque, quod heic adpellat Plinius CARALITANVM, in quo nunc fanum conspicitur S. Eliæ, patet ex istis Claudiani verbis:

Tenditur in longum Caralis; tenuemque per undas

Obvia dimittit fracturum flamina collem.

Hinc etiam Ptolemæus eodem situ ponit ipsam urbem & promontorium. *Κάρναλις*, inquit, *πόλις καὶ ἀπέξ*. id est: *Caralis urbs & promontorium*. Et ingentem fuisse urbem, testatur disertis verbis Florus, quæ sunt lib. i i cap. vi huiusmodi: *Sardiniam Gracchus arripuit. nihil illi gentium feritas, Insanorumque (nam sic vocantur) immanitas montium profuere. sevitum in urbeis, urbemque urbium Caralim; ut gens contumax vilisque mortis saltem desiderio patrii soli domaretur*. Caput igitur jam tum ab initio fuit totius insulæ, postquam à Phœnicibus condita & à Carthaginienisibus habitata est.

FICARIA insula.

Cæterum sinum Caralitanum à septemtrionibus claudit promontorium, quod vulgò vocatur *Capo Ferrato*, & *Capo di Carbonara*. huic adjacent tres insulæ, contra Caralitanum promontorium ab ortu sitæ. Hinc Plinius, dicto lib. i i i cap. vii: *Habet [Sardinia] à Gorditano promontorio duas insulas, quæ vocantur Hercules; à Sulcensi Enofin; à Caralitano Ficariam. quidam haud procul ab eâ Beleridas ponunt & Colloden, & quam vocant Heras lutra*. Eadem verba & Martianum Capellam in geographicis suis referre, supra ostendimus. ubi tamen ineptè & Galatam insulam admiscuit de suo; quæ propius erat Africæ litora. FICARIA insula Ptolemæo quoque narratur: sed longius à Caralitano promontorio versus ortum brumalem posita. Iuxta Plinii relationem haud dubiè fuit una ex tribus supra dictis insulis, promontorio Carbonario objacentibus; eaque omnium Caralitano promontorio proxima. Ex reliquis duabus altera fortè fuerit illa *Κολλωδης*, COLLODES, Plinii, altera *Ἡρας λυτρα*, HERAS LVTRA, sive, si Latine malis LVNONIS BALNEAE. Ultra has, versus septemtriones, haud longè absunt aliæ tres minores insulæ, vulgari vocabulo

COLLODES, & HERAS LVTRA, insula.

cabulo in commune dictæ *Le Sangroviare*. hæc fortè fuerint *BELERIDES*, sive *BELERIDES insula*. In Tabulâ itinerariâ *insula* circa *Caralim* & *Cuniculariam* insulam legitur *Ruraria*. sed hoc fortè vocabulum corruptum fuerit à *Ficaria*.

Porro apud Ptolemæum ita legitur: *Καράλις πόλις καὶ ἀκροῦ, Καρχηδονίους κήλητος, Σαουλεὸς κώμη, Σαυπερὸς πτόμα ἐκβολαί, Συπικίου λιμνὴ, Κεδρὸς πτόμα ἐκβολαί, Φηρωνία πόλις, Ὀλβία πόλις, Ὀλβιανὸς λιμνὴ, Κολυμβάριον ἀκρον, Ἀρκυς ἀκρον. Βορείας πλάγος περιγεγραφή. Ἐπριβαίων ἀκρον.* id est: *Caralis urbs & promontorium, Caralitanus sinus, Susaleus vicus. At-* CARALITA
sinus.
qui CARALITANVS sinus à Cuniculario protendebatur promontorio ad promontorium usque Carbonarium; atque in medio eius in dicto promontorio Caralitano sita erat urbs Caralis. Ptolemæus igitur medium tantum sinum retulit.

Sed omne hoc latus orientale ab Carali ita describitur Ptolemæo: *Ἀνατολικῆς πλάγος περιγεγραφή. Κάρηλις πόλις καὶ ἀκροῦ, Καρχηδονίους κήλητος, Σαουλεὸς κώμη, Σαυπερὸς πτόμα ἐκβολαί, Συπικίου λιμνὴ, Κεδρὸς πτόμα ἐκβολαί, Φηρωνία πόλις, Ὀλβία πόλις, Ὀλβιανὸς λιμνὴ, Κολυμβάριον ἀκρον, Ἀρκυς ἀκρον. Βορείας πλάγος περιγεγραφή. Ἐπριβαίων ἀκρον.* Id est: *Orientalis lateris descriptio: Caralis urbs & promontorium, Caralitanus sinus, Susaleus vicus, Sepri amnis ostium, Sypticus portus, Cedris fluvii ostium, Feronia opidum, Olbia urbs, Olbianus portus, Columbarium promontorium, Vrsi promontorium. Septemtrionalis lateris descriptio: Erebantium promontorium.* Non equidem in Carali urbe & promontorio Caralitano definebat latus meridionale, incipiebatque orientale; sed in suprâ memoratò promontorio, quod vulgò nunc dicitur *Capo Tavolaro*, sive *Tolaro*. Cæterùm quia locorum à Ptolemæo in orientali latere commemoratorum pleraque sunt obscura dispectu atque incerta, nota ac certiora priore loco explicanda erunt.

Ὀλβία πόλις, OL BIA urbs, hodieque nomen in ruinis retinet. Memoratur antiquis auctoribus, Ciceroni, Ptolemæo, Pausaniæ, Itinerariis Romanis, Claudiano, Stephano, Orosio, Iornandi. Sed posterioribus hisce auctoribus scribitur *VL BIA*. unde vitiatum vocabulum in Tabulâ itinerariâ legitur *Vitea*. *Opidani* inde dicebantur *OLBIENSES*, & *VLBIENSES*. Stephani epitomator, complureis per terrâ Orbem commemorans *Olbias*, *Ἐπὶ*, inquit, *Σαρδῶς*. id est: *Sexta est Sardinie*. Claudianus, dicto carmine de Bello Gildonico:

Partem litoreo complectitur Olbia muro.

30 Florus, dicto lib. II cap. I, de populo Romano loquens: *L. Cornelio Scipione, quum jam Sicilia suburbana esset populi Romani provincia, serpente latius bello, in Sardiniam adnexamque Corsicam transit. ubi sic Caralæ urbis excidio incolas terruit, adeoque omneis terrâ & mari Penos expugnavit, ut jam victorie nihil nisi Africa ipsa restaret.* Hæc ita in suum de Regnorum successione librum transcripsit Iornandes: *L. Cornelio Scipione, quum jam Sicilia suburbana esset populi Romani provincia, serpente latius bello, Sardiniam adnexâ atque Corsicâ, transit Olbiam. ibi Caralæ urbis excidio incolas terruit, adeoque omneis terrâ & mari Penos fugavit, ut jam victorie nihil nisi Africa ipsa restaret.* Primam in Sardiniam urbem adgressum L. Scipionem esse *Olbiam*, Zonaras quoque tomo II tradit. Antiquissimam fuisse urbem, vel inde patet, quod Theopienium, qui duce Iolao in 40 Sardiniam transivisse ferebantur, opus existimatum sit; ut suprâ Pausaniam testantem audivimus. Posteriori etiam tempore eximiam eius inter alios fuisse dignitatem, ex eo liquet, quod M. Ciceronis frater Quintus, proconsul provinciæ Sardinie, in eâ urbe præfedit: ut ex Marci patet epistolis, ad Quintum scriptis. Lib. II epist. III: *A te post illam Olbientem epistolam nullas literas accepi.* Et epist. VI: *Tuas mirifice literas expecto. atque adhuc clausum mare scio fuisse. Sed quosdam venisse tamen Olbiâ, dicebant, qui te unice laudarent; plurimique in provinciâ fieri, dicerent.* Item epist. VIII: *Atque has, scito, literas me solas accepisse post illas, quas tuus vaua attulit, Olbiâ datas.* Postea etiam secundo loco fuisse à Caralibus, patet ex Orosio. qui lib. I. cap. II ita scribit in Orbis descriptione: *Sardinia habet à meridie contra Numidiam Caralitanos; contra* 50 *Corsicam insulam, hoc est, septemtrionem versus, Vlbientem.* Hinc etiam in Antonini Itinerario itinera eò terminantur.

Porro ante *τὸ Κολυμβάριον ἀκρον*, *COLVMBARIVM promontorium*, locatur à Ptolemæo *Ἐρμαία νῆσος*, *HERMAEA* sive *MERCVRII insula*. Insula toto hoc orientali Sardinie latere nulla est, post Beleridas, nisi quæ ad septemtrionalem insulæ partem vulgò vocatur *Isola di Tavolaro*, sive *di Tolaro*, inter duo promontoria projecta, quorum alterum ab meridie vulgò dicitur *Capo Cavallo*, alterum ab septemtrionibus *Capo di Sarda*. quorum hoc ex Ptolemæo dispicitur esse illud *Columbarium*. COLVMBARIVM promontorium.
HERMAEA sive MERCVRII insula.

OLBIANVS
portus.

Ὀλβίανος λιμὴν, OLBIANVS portus, eo situ Ptolemæo inter Olbiam & Hermaeam insulam sive Columbarium promontorium medius ponitur, uti ad mentem eius nullus alius esse possit, quàm qui inter duo promontoria, quibus vulgares adpellationes *Capo Comino* & *Capo Cavallo*, primò in sinum, deinde in lacum inter opida, quibus vulgaria vocabula, *Castro Defen*, *Siniscola*, *Lode*, & *Pofata*, protenditur.

Iam verò reliqua hinc ab Olbiâ ad Caralitanum sinum loca, quæ Ptolemæus adnotavit, haud facîle, nisi per Antoniniani Itinerarii collationem, dispici poterunt. Illic itinera sic describuntur:

<i>A Portu Tibulas Caralis</i>		<i>A Tibulas Caralis M. P.</i>	
M. P. CCLXV, sic:		CCXIII, sic:	
<i>Turobole minore</i>	XI III.	<i>Gemellas</i>	XXV.
<i>Elephantaria</i>	XV.	<i>Lugdunec.</i>	XXV.
<i>Longones</i>	XII.	<i>Hafa</i>	XXIII.
<i>Vlbia</i>	XXVIII.	<i>Molaria</i>	XXIII.
<i>Cochlearia</i>	XV.	<i>Ad Medias</i>	XII.
<i>Portu Luquidonis</i>	XII.	<i>Foro Traiani</i>	XV.
<i>Fano Carisi</i>	XXV.	<i>Othoca</i>	XV.
<i>Viniolis</i>	XII.	<i>Aquis Neapolitanis</i>	XXXVI.
<i>Sulcis</i>	XXXV.	<i>Caralis</i>	XXXVI.
<i>Porticenses</i>	XXIII.		
<i>Scarcapos</i>	XX.		
<i>Ferraria</i>	XX.		
<i>Caralis</i>	XIII.		

Tibulæ opidum contra Herculis fuisse insulas in septentrionali insulæ litorè, post ostenditur. Hinc ad Caralim alterum istud iter ductum fuisse per mediterranea, patet ex *Aquarum Neapolitanarum* memoracione, quæ fuere in mediterraneis. primum autem iter per litus orientale fuisse actum, indicant loca ista; *Vlbia*, *Portus Luquidonis*, *Portuenses*. Ab *Vlbia* ad Caralim in eo itinere numerantur apud Antoninum millia omni numero CLXXVIII; quum rectâ lineâ inter ea opida sint millia circiter LXX tantum. Unde liquet, corruptos plerosque esse numeros. Ptolemæo, ut supra citatum, populi Sardinia recensentur inter alios *Λευκιδωνίωσι*, *Luquidonenses*. quorum opidum fuit *Λευκιδων*, *Luquido*; sive, ut Antonini præscripta itinera habent, per *g*, *Luquido*. per quod iter illud mediterraneum agebatur. Horum LVQVIDONENSIVM portus erat in orientali insulæ latere: qui Antonino dicitur LVQVIDONIS portus. Millia autem passuum huc sunt in præscripto itinere ab *Vlbiâ* XXVII. ex quo intervallo patet, *Luquidonensium portum* fuisse in sinu ac lacu, qui vulgò dicitur *Lago Liasto*, sive *Lago d'Ogliastro*. apud quem locus etiam nunc vocatur antiquo illo *Luquidonis* vocabulo, sed detorto, *Loconi*. eodemque nomine alius est, in mediâ ferè insulâ; ubi ipsum haud dubiè fuit opidum LVQVIDO sive LVGVIDO.

LVQVIDO-
NENSIVM
portus.

LVQVIDO
opidum.

SCARCAPOS
opidum.

SAEPRVS
& CEDRIS
annes.

FERONIA
opidum.

CARISI sive
CARISI fa-
mum, opidum

Inter dictum portum & Carbonarium promontorium alius est sinus & portus ad ostium amniculi, vulgò *Sarabos* dictus: à quo ad Caralim recto itinere millia sunt circiter XXXIII. Ex nominis similitudine simulque ex intervallo idem locus esse deprehenditur, qui in præscripto Antonini itinere dicitur SCARCAPOS. Apud Ptolemæum populi leguntur *Σκαρπιτωνί*, *Scapitani*. hi fortè ab ipso Ptolemæo scripti fuere *Σκαρπιτωνί*, SCARCAPITANI. Ptolemæo inter Caralitanum sinum & Olbiam duo referuntur supra scripti amnes, *Σαπρός*, SAEPRVS, & *Κέδρις*, CEDRIS. quorum hic ab Olbiâ, ille à Caralitano sinu, longè remoti sunt. Hodiè eo litoris tractu duo tantum noscuntur fluvii: quorum alter ad Scarcapon erit ille *Seprus*; alter, ad Luquidonensium portum, *Cedris*. Vocabula ea an satis sint sana ac sine mendo, merità quis dubitet; quando *Seprus* nescio quid simile habet cum opido *Scarcapo*.

Inter Cedrim amnem & Olbiam Ptolemæo ponitur in litore *Φερωνία μέλις*, FERONIA opidum. id fortè fuerit eo situ, quo nunc templum conspicitur divæ Virginis, vulgò *Santa Maria Navarafa* dictum, in promontorio, quod Olbientem sinum à Luquidonensi distingvit.

A portu Luquidonensi VII circiter millia, Caralin versùs, opidum vulgò nunc voca-

vocatur *Fani*. id ex nomine & regionis tractu videtur esse illud FANVM CARISI Antonini. Ptolemæo populi referuntur κανιστιανῶν, *Canistiani*. ii fortè fuerint κανιστιανῶν, *Canistiani*; à *Fano Canusi* sive *Canisi*.

Locus ille apud eundem Ptolemæum Συπικίου λιμῶν, *Sypicius portus*, in Vaticano exemplari legitur Σολπικίου. unde ego conjecerim, ab ipso Ptolemæo scriptum fuisse Σελπικίου λιμῶν, *Sulpicivus portus*. In suprâ citato Antonini itinere ita scriptum est:

<i>Portu Liquidonis</i>	
<i>Fano Carisi</i>	XXV.
<i>Vniolis</i>	XII.
<i>Sulcis</i>	XXXV.
<i>Porticenses</i>	XXIII.
<i>Scarcapos</i>	XX.
<i>Ferraria</i>	XX.
<i>Caralis.</i>	XIII.

Ingens sanè millium numerus tam exiguo inter portum Liquidonensem & Scarcapon spacio; & haud dubiè falsus est. Plureis existisse Sulcos urbeis in Sardinia, nusquam profectò reperieris. Id quum doctissimus etiam quomdam Scudius animadverteret; maluit ex Ptolemæo legere *Sypicis*. Ego verò suspicor legendum esse *Sulpici portuenses*. nam in regio Laurentinæ in Hispaniâ bibliothecæ exemplari esse *Porticenses*, testatur Hieronymus Surita, in commentationibus ad Antonini Itinerarium. & *Portuenses* dictos fuisse opidanos à *Portu Augusti*, in Italiæ opere docui. Ptolemæo sunt inter Sardinia populos Σικυλλῶσι, *Siculenses*; & Κορρικῶσι, *Corpicenses*, sive, ut Vaticanum habet exemplar, Κορρικῶσι, *Corricenses*. an ab uno eodemque loco duos diversos fecerit populos, Σελπικῶσι *Sulpicenses*, & Πορτικῶσι *Portuenses*, haud temerè dixerim. id scio, Siculenses haud faciliè heic in Sardinia consistere posse. Cæterò situm *Sulpicio portui* tribuit Ptolemæus inter Cedrim & Sæprum amneis; propius tamen hunc. igitur ad promontorium fuit, quod Liquidonensem & Scarcapitanum sinus distinguit:

Συσαλευς κόμη, *Sysalevs vicus* (modò incorruptum id sit vocabulum) ponitur *Sysalevs* Ptolemæo medio situ inter Sæprum amnem & Caralitanum sinum, is fuerit fortè eo vicus.

30 loco ubi *Fanum divi Petri* visitur.

FERRARIAE Antonini, xx millia à Scarcapo; xiii à Carali disita, an rudera vel nomen adhuc exstat, equidem nescio. promontorium tamen id nomen traxisse videtur, quod vulgò nunc *Capo Ferrato*, & *Capo di Corbonara* vocari dixi. Neque VINIOLI, sive VINEOLAE, inter Fanum Canisi & Sulpicium portum, nec COCHLEARIA inter Vlbiam & Liquidonensem portum, quibus locis fuerint, liquet.

Reliquum hinc Sardinia latus, quod septentrionibus ac Corsicæ insulae abtenditur, ita describit Ptolemæus: κολυμβάρον ἄκρον, Ἀρχὴ ἄκρον. βορείας πλευρῆς περιγεγραφή. Ἐρεβανίων ἄκρον, Πλευρίον πόλις, Ἰβλιόλα πόλις, Τίβυλα πόλις, Πύργος Βισσονίων πόλις. Id est: Columbarium promontorium. Vrsi promontorium. Septentrionalis lateris descriptio: Erebanium promontorium, Plubium opidum, Iuliola opidum, Tibula opidum, Turris Bissonis opidum.

40 Ex his Ἀρχὴ ἄκρον, VRSI promontorium, hodièquè antiquum nomen obtinet, vulgò *Capo dell Orso* dictum. VRSI promontorium.

Prope Vrsi promontorium collocat Ptolemæus τὸ Ἐρεβανίων ἄκρον, EREBAN-EREBANTIVM promontorium: proximumque facit Corsicæ insulae. Ex hoc situ id esse colligo, quod vulgò nunc dicitur *Capo della Testa*, & *Capo di S. Reparata*.

Πλευρίον πόλις, PLVBIVM opidum quum protinus Erebantio promontorio versus austrum Ptolemæus subjiciat, eundem locum censeo esse, qui nunc dicitur *S. Reparata*.

Πύργος Βισσονίων. Turris Bissonis, in Vaticano exemplari legitur Πύργος Λιβισσονίων, TURRIS LIBISSONIS, & ita ferè apud Plinium lib. III cap. VII: Colonia una, que vocatur *Ad Turrim Libissonis*. Eius ruinæ etiam nunc contra suprâ memoratas Herculis urbi, insulas & Gorditanum promontorium exstant, sub nomine vulgari *Porto di Torre*; id est, *Portus Turris*.

Inter Plubium & Libissonis turrim Ptolemæo in eodem litore referuntur Τίβυλα TIBVLA & ΤΙΒΥΛΑ, & Ἰβλιόλα IVLIOLA; hæc prope Plubium, illà versùs Libissonis turrim. Tibula igitur fuerit opidum, quod nunc vulgò dicitur *Castro Aragonese*; Iuliola fortè *Castro di Doria*. Celebrem fuisse *Tibulam* locum, & quò ex Corsicâ trajicientes adpulerint,

rint, patet ex Antonini Itinerario: ubi omnia ferè per insulam itinera ab eo opido incipiunt. illic autem plurali numero vocatur TIBULAE.

Hactenus itaque loca maritima exposita sunt. In mediterraneis pauca antiquis scriptoribus memorantur.

Apud Pausaniam, dicto loco in Phocicis, ita scriptum est: Τῆς δὲ νήσου τὰ πρὸς τῆς ἀρκυτῆς καὶ ἠπειρῆς τῆς κατὰ Ἰταλίας, ἐστὶν ἕρη δὲ ἑσθλα τὰ πρὸς τὰ σωμαπλοῖα ἀλλήλοις, καὶ ἡ πρὸς τὰς πόλεις, ναυοὶ τε ἕρμας παρέχεται κατὰ τὸ ποτὴν ἢ νῆσον. πρὸς μὲν τε ἀρκυτῆς καὶ ἰαυρῆς ἀρκυτῶν ἕρῶν κατὰ πρὸς τὴν ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν. Id est: *Ea insule pars quae ad septentriones & Italiae continentem est conversa, in montis consurgit invidios, extremisque oris contiguos; adnaviganteis verò opportunis accipit stationibus. è proximis montium jugis praevalidi & incerti ventorum flatus in mare irruunt.* Hæc juga τὰ Μαινόμενα ἕρη adpellantur Ptolemæo, id est, ut Latini vocabant, **INSANI montes**. Florus, supra dicto lib. **11 cap. 11**: Sardiniam Gracchus arripuit. Nihil illi geptium feritas Insanorumque (nam sic vocantur) immanitas montium profuere. Claudianus, de Bello Gildonico:

— *Quae pars vicinior Afris,*

Plana solo, ratibus clemens: quae respicit Arcton

Immitis, scopulosa, procax, subitisque sonora

Fluctibus: Insanos infamat navita montes.

Hinc hominum pecudumque lues, hinc pestifer aër

Sevit, & exclusis regnant Aquilonibus Austri.

Opida in mediterraneis hæc refert Ptolemæus: πόλεις δὲ εἰσι μεσόγειοι, Ἐρικίον, Ἡραίων, Γυροδλις πηλαία, Βάουσι, Μανόψισσι. ὕψ' αὖ τὰ Μαινόμενα ἕρη: Γυροδλις νῆα, Σαργίλαπις, Κόρυθος, Ἰθάλα Ἰψίλινα, Ἰθάλα Ἀησιάνω; Ἀησι, Ἰθάλα Νεαπολιτάνω, Οὐαλερῆα πῆλις. Id est: *Opida mediterranea sunt, Ericinum, Heræum, Gurulis vetus, Bofa, Macopsisa: sub quibus sunt Insani montes. Gurulis nova, Saralapis, Cornus, Ἀγκη Hypsitana, Ἀγκη Lesitana, Lesa, Ἀγκη Neapolitana, Valeria opidum.* Falsum quum sit, quòd Bofam ait esse supra Infanos montes, de reliquis istis, *Ericino, Heræo, Guruli vetere, & Macopsisâ*, nescio quid credere liceat. fuisse tamen in septentrionali quoque insulae parte opida, patet ex iis quæ in litore indicavimus. Apud Antoninum iter legitur tale:

A Portu Tibulæ Cavalis;

Turblo Minore XIII.

Elephantaria XV.

Longones XII.

Ubia XXVIII.

Summa omnium intervallorum est millium **LXVIII**; quæ intervallo inter Tibulæ five Castrum Aragonense & Olbiam fatis conveniunt. sed quo situ singula ista loca fuerint, planè non liquet.

Γυροδλις πηλαία, **GURULIS** vetus ex antiquissimis fuit insulae opidis: ut quod sub idem cum Olbiâ tempus conditum fertur. Pausanias, loco supra scripto in Phocicis: Τετάρτη δὲ μοῖρα Ἰολέων Θεσπιέων τε καὶ ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἐραδία κατῆεν ἐς Σαρδῶν· καὶ Ὀλβίαν μὲν πόλιν ἐκίχουσι· ἰδία δὲ Ὀγρύλλων οἱ Ἀθλιῶται, Ἀθλιῶται τῶν δὴ μὲν τῶν εἰρηθῆν ἰνὸς τὸ ὄνομα· ἢ καὶ αὐτὸς τὸ ὄνομα μεταχρῆσθαι Γυροδλι. Id est: *Quarta advenarum maris Iolao duce in Sardiniam pervenit è Thespiensibus & Atticâ terrâ. Hi Olbiam urbem condiderunt. seorsim verò Athenienses Ogryllen, servato tribuum cuiusdam nomine; vel, quod coloniae deducendæ particeps fuerit Gryllus.* Omnino ego heic pro mendosa voce Ὀγρύλλων restituo genuinam Γορύλλων, *Coryllen*. ea quidpe confinis est istî Γορύλλων. Ptolemæus, ut alia innumera, sic huius etiam opidi nomen Latino scripsit modo Γορύλλων, *Gurulis*. Et tribum Athenis fuisse illo vocabulo, colligere datur ex istis Svidæ: Γορύλλων, δεσμοτήριον ὑπόγειον, ἢ ὄσο διμῆς τῆς Ἀττικῆς κακοπράγμων. Id est: *Gorgyne; carcer subterraneus; vel ab Atticâ populo, improbe sese gerente.* Interpretes Pausaniæ Latinus quum ita vertisset, *Hi Olbiam munierunt, Ogryllen etiam dictam; vel translatio ab aliquâ de Atticis curiis nomine, vel quod unus de classis ducibus Gryllus fuerit*: Ortelius, fidem illi habens, idem Thesaurο suo geographico è Pausaniâ adferuit. Sed Ortelio meritò ignosci debet: quandoquidem is lingua Græcæ planè ignarus fuit. Illos duos qui Ptolemæi geographici cum tabulis nobilissimi geographi Gerardi Mercatoris proximè ediderunt, æquipollentiaque vocabula ex aliis auctoribus, magnâ, ut ipsi aiunt, curâ collecta, addiderunt, quis satis excusabit idem adfirmanteis? Sed ita sanè sit, ubi alienos labores compilamus; & ex aliorum

aliorum diligentia laudem nostro nomini atque famam struere contenti sumus; ipsorum auctorum lectione neglecta. Sed, inquires; Ego posterior tantum edidi. Sic video. nec culpo: nisi, quod eorum nomina titulo operis expunxeris, quorum illustrissimos labores edidisti. Hoc certe non tantum latrocinari est; sed & aperte, sed & impudenter. Te, studiosae geographicorum librorum lector, moneo, ne aliam in illis ad Ptolemaeum vocabulis recentioribus & antiquis aequipollentibus quaeras vel expectes curam, quam quae ab Orselio in Thesauro geographico relicta est. de suo istos editores vel nihil vel parum admodum addidisse credas. Caeterum ruinas *Gurulis* opidi adhuc in Sardinia monstrari aiunt, circa Algerium opidum, versus Olbiam. atque ea regione locatur a Ptolemaeo contra Nymphaeum portum. Apud Antoninum iter describitur huiusmodi:

A Tibulas Sulcis M. P. CCLX; sic:

<i>Viniolis</i>	XII.
<i>Erurio</i>	XXIIII.
<i>Ad Herculem</i>	XXII.
<i>Ad Turrem</i>	XVIII.
<i>Nure</i>	XVII.
<i>Carbia</i>	XVI.
<i>Bosa</i>	XXV.
<i>Cornos</i>	XVIII.
<i>Tharrhos</i>	XVIII.
<i>Orhoca</i>	XII.
<i>Neapolis</i>	XVIII.
<i>Metalla</i>	XXX.
<i>Sulcis</i>	XXX.

Haud procul ab litore actum fuisse hoc iter, patet ex commemoratione *Bosa, Turri, Osea, Neapolis, & Metallorum*: quae opida supra explicuimus. Numeri universorum intervallorum in unum collecti licet respondeant CCLX millibus in capite per scriptis; tamen & hic numerus & plerorumque spaciolorum corrupta sunt necesse est, quando universa insulae longitudo ab Erebantio promontorio ad Sulcos usque CLXX tantum occupat millia, A Tibulis ad Bosam LX circiter numerantur millia. at in isto Itinerario millia eo intervallo sunt CXXXIIII. Quapropter libens eorum accesserim sententiae, qui locum istum *Ad Turrem* eundem esse putant, qui Plinio ac Ptolemaeo dicitur *Turris Libissonis*. Inter hanc & Tibulas fuerit illud *HERCVLIS* sive *templum* sive *simulacrum*, seu *statua*. *Nura*, sive *Nora*, quum una tantum memoretur in universa Sardinia, de qua mox dicemus; corruptum istud esse in praescripto itinere vocabulum, merito quis suspicetur. Ego vero cenfeo scriptum fuisse *Gurule*. nec numerus millium XVII ab intervallo, quod est inter *Turris Libissonis* & *Gurulis* ruinas multum discrepat. *CARBIA* quo situ fuerit, plane non liquet:

Κόρινθος, *CORNVS* opidum, caput Pellitorum Sardorum, memoratur, praeter Ptolemaeum atque Antoninum, Livio quoque, loco supra scripto. Eius nominis memoriam putant exstare in loco, qui vulgo nunc vocatur *Corneto*. nec situs plane abhorret.

Aliud iter apud Antoninum consignatum est tale:

A Tibulas Caralis. M. P. CCXIII, sic:

<i>Gemellas</i>	XXV.
<i>Lugdunec</i>	XXV.
<i>Hafa</i>	XXIIII.
<i>Molaria</i>	XXIIII.
<i>Ad Medias</i>	XII.
<i>Foro Traiani</i>	XV.
<i>Orhoca</i>	XVI.
<i>Aquis Neapolitanis</i>	XXXVI.
<i>Caralis</i>	XXXVI.

Hoc iter plurimâ ex parte per medium insulæ actum fuisse, patet inde, quòd alia illa duo per maritimam utrimque oram protensa sunt. Credo, per vallem fluminis, quod apud Castrum Dorix effunditur, id ascendisse, ad regionem usque inter Olbiam & Algerium sitam: hinc verò in Thyrsi amnis vallem descendisse, ad loca Ofæ propinqua. Et est à sinistrâ Thyrsi ripâ, in medio totius insulæ, locus ille *Loconi*, eodem nomine cum proximo portu, quem *Luquidonensem* esse ostendi. illud igitur in mediterraneis *Loconi* ex situ & vocabuli detorti similitudine deprehenditur esse antiquum opidum *LVQVIDO*; sive, ut Ptolemæo inde sunt opidani *Λευκιδωνήσιοι LVQVIDONENSES*, *Λευκιδων LVQVIDO*.

Reliqua ista loca, *Gemelle*, *Hafa*, *Molaria*, *Ad Medias*, *Forum Traiani*, ubi fuerint, ¹⁰ minime patet. *Hafa* verò omnino corruptum videtur esse vocabulum.

AQVAE
calida.

AQVAE NEAPOLITANAE Ptolemæo etiam memorantur, &, præter has, eidem *AQVAE HYPsitANAE* & *AQVAE LESITANAE*. De aquis calidis Sardinix ita tradit Sigismundus Arquerius Caralitanus, in descriptione huius insulæ: *Sunt quoque in Sardinia balnea multa salubrium & calidorum fontium; tametsi incolæ ea non curent. quo factum est, ut omnia conciderint; & vix vestigia quedam supersint. Pulcherrima balnea, eaque neglecta, jacent inter castrum Montis regalis & opidum S. Gavini.* In Ptolemæi tabulâ *Aqua Hypsitana* ponuntur circa medium latus occidentale. infra has, propius tamen orientale latus, inter Sæpri amnis ostium & Sufaleum vicum, *Lesitane*: & ab his versùs meridiem, ad XII ferè millia passuum, ipsum opidum *LESIA*. & tandem infra hoc XXV circiter millibus passuum inter Neapolim & Caralim, propius tamen hanc, *Aqua Neapolitane*. quarum equidem positio satis rectè conveniret Aquis illis calidis inter Montem regalem & S. Gavini opidum; ni heic fuisse eas duæ rationes negarent. primùm, minùs credibile est, siquis Neapolitani agri, ut civitatis obscurioris ac minùs celebris, eò usque extensos fuisse: utriusque *Vsellitana Colonia* tam prope Neapolim versùs Caralim sita esset. tum millia inter Caralim & dictas Aquas inter Montem regalem ac S. Gavinum sunt XXV tantùm: quum in præscripto Antonini itinere sint XXXVI. ex quo adpareret, propius ipsam Neapolim, unde & nomen habuere, eas fuisse. Quo situ fuerint, ut & alteræ illæ *Hypsitane*, viderint incolæ antiquitatum patriarum studiosi. Ego illas inter Montem regalem & S. Gavinum censuerim esse *Lesitanas*; ipsumque fortè Gavinum *Lesam*. ²⁰

LESIA
opidum.

VALERIA
sive VALENTIA
opidum.

Cæterum Ptolemæo, ut suprâ citavimus, opidum in extremis versùs meridiem partibus est *Ὀυαλερία*, *VALERIA*. at eidem in iisdem oris recensentur populi *Ὀυαλερῆται* *VALENTINI*. *Εἰτα Σκαπῆται*, inquit, *καὶ Σικελῶται*, ὅφ' οὓς *Νεαπολίται καὶ Ὀυαλερῆται, καὶ μεσημβρινῶται* *Sulcitani*. Id est: *Dein Scapitani & Siculenses: sub quibus sunt Neapolitani ac Valentini, & maximè meridionales Sulcitani.* At *Valentie* nomen hodiè que existat inter Thyrsium flumen & Sæpri amnis fonteis. unde mihi haud levis nec vana fortè suspicio, scripsisse ipsum Ptolemæum *Ὀυαλερία*, *VALENTIA*: unde *VALENTINI* sunt opidani Plinio, lib. III cap. VII. Illi suprâ dicti Ptolemæi editores nimis oscitanter nescio quò mentem intenderunt, dum *Valeriam* istam aliis *Aleriam* vocari, nunc verò vulgò *Leriam* dici, scripserint. quod de Corsicæ urbe *Aleria* ⁴⁰ in Thesauro suo adnotaverat Ortelius.

NORA urbs.

Eidem Ptolemæo *Νῶρα πόλις*, *NORA* urbs, ponitur in meridionali insulæ litore, media inter Sulcos & Caralin. Vnam tantùm *Noram* apud auctores in Sardinia reperias, Pausania, Stephani epitomator, Solino, & Itinerariis Romanis memorata: quæ Itinerariis scribitur *NURA*. Ea quo situ fuerit, ex Antonini maximè Itinerario patet; quod ita habet:

A Sulcis Nura M. P. LXIX, sic: *A Caralis Nura* M. P. XXII.

Tegula

XXXIII.

Nura

XXXV.

Hæc procul dextrâ Sæpri amnis ripâ & opido, cui vulgare vocabulum *Servi*, locus est, vulgò *Nori* dictus. is ipse ex præscriptis duobus itineribus deprehenditur esse antiquum illud opidum *Nora*. Huius antiquitas summa fuit, & omnium totius insulæ prima; ut suprâ è Pausania & Solino intellectum. Stephani epitomator sic habet: *Νῶρα, πόλις ἐν Σαρδοῖ τῆ νήσου πρὸ ἐθνικῶν Νεωργῶν, ὡς Νεολαίας.* Id est: *Nora, urbs in Sardinia insulâ. Gentilium inde NORANVS; ut Nolanus.* At Plinio, lib. III cap. ⁵⁰

VII, sunt opidani NORENSIS. *Opidorum*, inquit, XIII: *Sulcitani*, *Valentini*, *Neapolitani*, *Bosenses*, *Caralitani civium Romanorum*, & *Norenses*.

TECVLA opidum quo loco fuerit, minus exploratum habeo. nec id fatis liquet, fueritne opidum, an alius cuiusdam condicionis locus.

Porrò iter apud Antoninum describitur tale:

Alio itinere ab Vibia Caralis

M. P. CLXIII, sic:

Caput Thyse	XL.
Sorabile	XLVI.
Biora	XLVI.
Caralis	XLII.

Per mediterranea hoc quoque actum fuisse iter, patet ex commemoratione *fontis* five *capitis Thyssi amnis*. Totius insulæ longitudo quum CLXX millia passuum vix excedat; corruptos esse numeros, manifestum est: eoque dispectu difficile, quænam ista & quo situ fuerit BIORA. Cæterò, quod heic opidum SORABILIS dicitur, idem esse viris doctis videtur, quod Ptolemæo in mediterraneo sub Insanis montibus vocatur Σαράλαπις SARALAPIS. nec situs abhorret. per Thyssi quidpe vallem & maximè mediterranea insulæ loca ductum fuisse iter, ex Thyssi capitis mentione clarè adparet.

Inter Saralapin & Cornum Ptolemæo ponitur Τυρῆλις νεία, GYRVLIS NOVA, opidum. id quo situ fuerit incolis dispiciendum relinquo. qui, si fortè ad hætenus dictorum etiam quædam minus rectè collimaverim, æqui bonique ignoverint; mearumque curarum imperfectionem seduli expleant. Maiorem me antiquitatibus huius insulæ præstitisse lucem, quàm quisquam hætenus alius, facilè fatebuntur.

CAP. II.

De Corsica insula.

Vicina Sardinia est ab septentrionibus CORSICA INSULA, Græcis κύρνον CYRNOUS dicta. Plinius, lib. III cap. VI: *In Ligustico mari est Corsica, quam Græci Cyrnon adpellant.* Diodorus lib. V: *Μετὰ δὲ τῶν Αἰθελίων νῆσος ἔστιν ἀπέχουσα ἰσθμῶν τῶν ὡς τ' εὐθείας, ὀνομάζεται δὲ ὑπὸ μὲν τῶν Ἑλλήνων κύρνον, ὑπὸ δὲ Ῥωμαίων Ἐ τῶν εὐχλωρῶν Κόρσικα.* Id est: *Ab Aethalia CCC stadia remota est insula, qua Græcis Cyrnos, Romanis & indigenis Corsica vocatur.* Dionysius in Περαγησίαι:

Σαρδῶν τ' ὄρουσται, καὶ ἀπέειλεν εἰν ἀλλὴ κύρνον.

Ἡν ῥα τε Κορσίδα Φῶτες Σπηχθῆνοι καλέουσι.

Ἰλῆ δ' ἀμφιλαφῆς ἔστι πῶσον ἕσπον ἐκείνη.

Hoc est:

Sardiniaque latissima, & immensa in mari Cyrnos;

quam Corsida viri indigenæ adpellant.

Nemoribus autem abundans nulla adeò, ut illa.

Stephani epitomator: κύρνον, νῆσον πρὸς ὄρειον Ἰαπυγίας. Ἐκαταίαν Εὐρώπῃ. τὸ ἔθνη των κύρνοι καὶ κυρναίοι. φασὶ δὲ τὰς κυρναίας πλυζρονιώτερας εἶναι (οὐκ αἰσὶ ἔπι πρὸ τῶν Σαρδῶν) Ἰλῆ τὸ μέλιτι αἰετῶν ἰσθμῶν. πλείον δὲ πῶτον γίνεται πρὸ αὐτῆς. Omnino verba, quæ parentesi inclusi, transposita esse ab exscriptore vel ipso epitomatore existimo. Sensus igitur eorum hic est: *Cyrnos, insula Iapygia ad Boream vergens; auctore Hecateo, in Europâ. Gentilitium inde est Cyrnaei. Habitant autem hi circa Sardiniam. Aiunt verò Cyrnos maximè longævus esse, quòd semper melle vescuntur: cuius ingens apud eos gignitur copia.*

Iapygiæ vocabulum unde habuerit, vel quid eo intellexerit Hecateus, haud equidem video. cæterum Corsicam illum voluisse, patet ex Sardinia simul & mellis commemoratione, de quo post dicam. Idem Stephani epitomator antea: Κορσίς, νῆσον ἐν τῷ τυρρηνικῷ πελάγῳ, ὑπὸ Κόρσῃς δὲ ἄλλῃς βραχέας. λέγεται καὶ Κορσική τὸ ἔθνη των, Κορσῆ. Id est: *Corsis, insula in Tyrrheno pelago, à Corsâ, bubulci servâ, sic dicta. Vocatur eadem & Corsica.*

sica. *Gentilitium est*, CORSI. Apud Procopium, Gothicar. rer. lib. IIII sæpius scriptum id vocabulum est Κερσική, *Corsica*. Eustathius ad præscripta Dionysii verba sic commentatur: Ἰσπανίαν δὲ πολυγενήσασσι οἱ Κύρριοι. πῶς δὲ Κύρριοι καὶ Κορσίδα, Φησὶ, καλέσιν, ἢ καὶ ἕνα τὴν ἀντιγράφων Κορσίδα. Ἐὼς μὲν ἄλλοι Φασὶ, Κορσίς καλεῖται ἀπὸ Κέρσης γυναικός· λέγεται γὰρ ὅτι νῆσος ἐν τῷ Τυρρηνικῷ πελάγῳ Κορσίς ἀπὸ Κέρσης, δάλης Βακχίης. ὡς δὲ καὶ ὁ Διονύσιος Βαλέτης, Κορσίς λέγεται διὰ τὰς ἐν αὐτῇ κέρσης, ὅ ἐστι κερυφῆς τῶν ἔρειων· ἔστι γὰρ τῆ ὕλη, Φησὶ, ἀμφιλαφῆς, ὅ ἐστι δασεία, ὅπως πῶς ὅσον ἐκεῖνη. Id est: *Cyrnii maxime longævi esse traduntur. Cyrnon autem, inquit, etiam Corsida vocant, sive Corsicam; ut quedam exemplaria habent. Et, ut alii aiunt, Corsis vocatur à Corsà, muliere quadam. Fertur enim, insulam esse in Tyrreno pelago Corsida ab Corsà dictam, bubulci ferrà. Ut verò ipse vult Dionysius, Corsis dicta est à corsis qui in eà sunt, id est, à montium vorticibus. est enim nemoribus, inquit, abundans, id est, densa, nulla alia ita, ut illa. Isidorus, Origin. lib. XIII cap. VI: Corsica insule exordium incola Ligures dederunt, adpellantes eam ex nomine ducis. nam quedam Corsa nomine Ligus mulier, quum taurum ex grege, quem prope litora regebat, transmaræ solitum, atque per intervalia corpore ancto remcare videret; cupiens scire incognita sibi pabula, taurum à ceteris digredientem usque ad insulam navigio prosequuta est, cuius regressu insule fertilitatem cognoscentes Ligures, ratibus ibi profecti sunt; eamque nomine mulieris auctoris & ducis adpellaverunt. Hac autem insula Græcè Κύρρη dicitur, à Cyrno, Herculis filio, habitata. Servius, in Virgilio Eclogam V IIII: Taxus venenata arbor est; qua abundat in Corsicà. hæc autem insula Græcè Cyrne dicitur, à Cyrno, Herculis filio. Solinus, cap. VI II: Corsicam plurimi in dicendo latius circumvecti, plenissimâ narrandi absolverunt diligentia: nihilque omisum, quod retractari non sit supervacuum: ut exordium incolis Ligures dederint; ut opida ibi exstructa sint; ut colonias ibi deduxerint Marius & Sulla; ut ipsam Ligustici sinus aquor adluat. Illud sanè de tauro & Ligure muliere Corsà satis fabulosum, quum LX millium passuum mare inter insulam & proximam circà Vada Volaterrana seu Populonium promontorium continentem intercedat. quod rectè etiam à Plinio adnotatum dicto lib. III cap. VI. Absit, inquit, à Vadis Volaterranis LXXI millia passuum. Alii certè auctores non Ligures primos eius fecerunt cultores; sed eiusdem cum Sardis generis Afros. in quibus Pausanias, in Phocicis ita scribit: Ἐστὶ δὲ νῆσος, ἢ πῶς ἀπέχουσι τῆ Σαρδέης, Κύρρη ἢ Ἰσπὸς Ἐλλώων, ἢ Ἰσπὸς δὲ Λιβύων τῆ ἐνοικίαντων καλεσμένη Κορσική. Id est: *Haud longe ab Sardinia distans insula à Græcis Cyrnos ab indigenis Afri Corsica nuncupatur. Ex lingvæ ac sermonis specie Ligustici generis esse an prisca illi animadverterint mortales, equidem ignoro. Græca vox κύρρη haud dubiè ex indigenarum vocabulo Κορσίκα desumpta est; quando prima in utroque syllaba κυρ & Κορ ferè eadem est. Sic Lycophron, in Alexandrà, eandem syllabam per E scripsit, in his versibus:**

Οἱ δ' αὖ Πελασγῶν ἀμφὶ Μέμβλητ' ἔρουσι
 Νῆσον τε Κερνεῖτιν, ἐπισημώτες
 Ἰπὲρ πύρον Τυρρηνῶν, ἐν Λαμηθίαις
 Δίναισιν οἰκήσασσι Λόκανῶν παλάσας.

Hoc est:

Alii rursus Pelasgi circa Membletis vada
 Et insulam Cerneatin, enavigantes
 Ultra mare Tyrrenorum, in Lametiis
 Vorticibus Lucanorum tenebunt arva.

Ad hæc ita commentator eius Isacius Tzetzes: Κερνεῖτιν· πῶς Κέρνη νῆσον, ἀξίωτον αὐτῆς Ἐπισημώτες, Κερνεῖτιν εἶπεν. Id est: *Cerneatin. Cerni insulam, derivativum pro primitivo, Cerneatin dixit. Cæterò Seneca, exsul quomdam in hac insulâ, etiam Hispanicum genus in eâ agnovit. sicut enim in Consolatione ad Helviam matrem cap. VIII scribit: Transierunt & Hispani. quod ex similitudine ritus adparet. eadem enim tegumenta capitum, idemq. genus calceamenti, quod Cantabris est: & verba quedam. non totus sermo conversatione Græcorum Ligurumq. à patrio deservit. Hercules autem filium fabulosa fecit Græcia Cynnum eadem ratione, ut & Sardum, à quo Sardinia adpellata fuit: ut superiori capite ostensum. Nempe in dispersione gentium, quæ facta olim est ad urbem Babylonem, à ductoribus cum ipsæ gentes, quas ducebant, tum terræ, quas occupabant, nomina accepere. ipsi verò duces alius dei alii postea habitati fuere filii; quum cuncta illa deorum varia numina atque nomina ad unum verum æternumque Deum, rerum omnium simulque primi hominis Adami conditorem, pertinerent.*

rent. Hinc ab eiusmodi duce quodam Corfo & ipsa gens **CORSI** & insula **COR-**
SIDA dicta fuisse videtur. Gens ipsa cum duce ex Africâ per Sardiniam primùm
advenit, an ex Liguriâ, incertum est. Posterioribus temporibus Græci Phocen-
ses ex Ioniâ coloniam in Corsicam deduxere *Aleriam*, Cyro Persis imperante, circa
Olympiadem **LVI**, & annum ante Iesum natum **101**. ut postea fufius in expo-
sitione *Alerie* urbis patebit. Hos paullo post eiecerunt Tyrrheni: teste Herodoto,
quem infra videbimus. Hinc ita Diodorus, dicto lib. **v**: τ' πέρχουσι δ' ἐν αὐτῇ καὶ πό-
λεις ἀξιόλογοι δύο: καὶ τῶν ἡδὲ Κάλαις, ἡ δὲ Νίκαια περὶ ἀγορῶν. τῶν δὲ πῶ ἄλλοι Κάλαι-
εῖν φασὶς ἔλθουσι καὶ χεῖρον ἢ αὐτῶν καπιήσαντες, ὑπὸ Τυρρηνῶν ἐξελθόντων ἐκ τῆς νῆσος πῶ
10 δὲ Νίκαιαν ἔλθουσι Τυρρῆνοι θαλασσοπόροι, καὶ τὰς κατὰ πῶ Τυρρηνίαν κειμένης νήσους ἰδιο-
ποιήσαντες. Πῶ δὲ ἄλλοι χεῖρον τ' ἐκ τῆς Κύρου πόλεως κερδίζοντες, ἐλάμβανον τὰ τ' ἐγγυαίων
Φόρος. Id est: *Due in eâ sunt urbes insignes, Calaris & Nicaea. Calarim Phocenses condi-*
dere. quumque ad tempus insulam inhabitassent, à Thyrrhenis fuerunt eiekti. Nicaeam Tyrrhe-
ni fundarunt, quum mari potirentur; & vicinas Tyrrhenie insulas suæ ditioni vindicassent.
Quum itaque ad aliquod tempus Corsica urbeis in potestate suâ haberent, tributa ab incolis exi-
gebant. Α λαιρίων scribendum esse, post patebit. Anno **1111** Olympiadis **LXXXI**,
Lyficate Athenis summum gerente magistratum, subjectam eorum imperio fuisse
insulam, auctor est idem Diodorus lib. **x1**. Post hæc in Carthaginensium, unâ
cum proximâ Sardinia; fuit potestate; donec bello Punico primo à Romanis
20 ambæ occupatæ sunt. Sed de nomine Corsicæ variisque eius incolis hætenus sa-
tis. De situ ac magnitudine eius ita tradit Mela lib. **11** cap. **vii**: *Due grandes, fre-*
toque diuise Hetrusco: quarum Corsica, litori propior, inter latera tenuis & longa, præterquam
ubi Aleria & Mariana colonia sunt, à Barbaris colitur. Strabo lib. v: μήν τῆς Κύρου
Φησὶν ὁ Χορογράφος μίλια ρζ', πλάτος δὲ ο'. κατ' ἄλλους δὲ πλείονα πλεονάζει καὶ
*Διαφορὸς ἐπιπέδου. Id est: Longitudinem Corsicæ tradit Choographus passuum millia **CLX**,*
*latitudinem **LXX**. Alii verò circuitum eius aiunt esse stadiorum mille ducentum. Id est*
*millium passuum **CL**. Sed hoc apertum arguit mendum. Ego igitur lego; πλείονα*
πλεονάζει τῆς χιλίας λέγεται καὶ Διαφορὸς ἐπιπέδου. Id est: Circuitus traditur stadiorum ter mille
*ducentum. hoc est millium passuum **CLXX**. Plinius, dicto lib. **111** cap. **vi**: In Ligustico*
30 *mari est Corsica; quam Græci Cyronn adpellare; sed Tusco [adde è Melâ, litori] propior; à se-*
*ptentrione in meridiem projecta: longa passuum **CL** millia; lata, maiore ex parte, quinquaginta:*
*circuitu **CCCXXII** M. Abest à Vadi Volateranis **LXII** millia passuum. Et fine capitis:*
Extra conspectum pelagus Africum attingens, est Sardinia, minus novem millibus passuum à Cor-
sicæ extremis: etiamnum angustias eius arctantibus insulis parvis, quæ Cunicularia adpellantur,
item quæ Phintonis & Fosæ: à quibus fretum ipsum Taphros nominatur. Et Plinii epitomator,
*Martianus Capella, lib. **vi**: In Ligustico mari est Corsica: quam Græci Cyronn adpellare:*
longa centum quinquaginta millibus passuum; lata quinquaginta. circuitus eius omnis distendi-
tur millibus trecentis viginti quinque. Et postea, loco hætenus in vulgaris exempla-
40 *ribus miserè ac sædè discerpto: Et jam Africum mare spectans à Corsicâ in octavo [millia-*
rio] Sardinia est. in quo angusto freta sunt parvæ insule, quæ Cunicularia perhibentur: item
*Phinton & Fosæ. Orofius, lib. **1** cap. **11**: Corsica insula multis promontoriis angulosa est.*
tenet autem in longo millia passuum centum sexaginta, in lato millia viginti sex. Isidorus
*dicto lib. **x111** cap. **vi**: Dividitur à Sardinia **XX** millium freta; cincta Ligustici aquo-*
ris sinu, ad prospectum Italiae. Est autem multis promontoriis angulosa. Ptolemæus longitu-
*dinem eius fecit millium passuum **CXXX**; latitudinem **LXX**. Hodie noscitur esse*
*longâ millia **CXX**; lata **L**. Crebra admodum atque extensa angustaque promonto-*
ria quum in mare emittat; circuitus eius observatu paullo difficilior est. at circum
*extrema promontoriâ si mensuram agas; **CC** circiter & **LXXX** millia invenias.*
Cæterum magnitudine tertia habita est omnium interni maris. Auctor libri de
50 *Mundo, qui Aristoteli adscribitur: φασερὰ ἢ ἡμῖν καὶ ἐν τῆς εἰσι νῆσοι ἀξιόλογοι, Σικελία,*
& Σαρδῶν, καὶ Κύρου, καὶ Κρήτης, & Εὐβοίας, & Κύπρου, καὶ Λέσβου. Id est: Nota nobis & in
interno mari insulae sunt insignes, Sicilia, Sardinia, Corsica, Creta, Eubæa, Cyprus & Lesbos.
Alexius comicus, apud Constantinum imperatorem, in Themat. imperii oriental.
*lib. **11**. themate Siciliae, & apud Eustathium in Dionysii Περίληψιν.*

τῶν ἐπὶ τῆς νήσου, καὶ εἰδείξεν ἡ φύσις
 ὀνητῆς μεγίστης, Σικελία ἡδὲ, ὡς λόγος.
 Πρῶτη μεγάλη, ὀνητῆς Σαρδῶν, τρίτη

Κύρου

Κύριον, τὴν Κρήτην, δὴ ἢ Διὸς Κρήτην τροφὸς,
 Εὐβοίαν πέμπτην σενόφυλον, ἔκτην Κύριον,
 Λέσβον δὲ ἕξιν ἐρχάτω λαχῶσ' ἔχει
 Hoc est:

In septem insulis, quas indicavit natura
 Mortalibus maximas, Sicilia, ut fama fertur,
 Prima est magna; secunda Sardinia; tertia
 Corsica; quarta Iovis nutrix Creta;
 Quinta Eubœa angusta; sexta Cyprus;
 At Lesbos ordinem sortita est septimum.

Strabo lib. II: de iisdem interni maris insulis loquens: Νῆσοι δ' εἰσὶν ἐν μέρει τῆς Ἰταλίας τῆς κατὰ τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος μέχρι τῆς Λιγυρικῆς συχναί, μέγισται δὲ Σαρδῶν καὶ Κύριον, μετὰ τῆς Σικελίας· αὐτὴ δὲ καὶ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ ἡμᾶς ἐστὶ μεγίστη. Id est: *Insula eius in ora quidem Tyrreni maris ad Liguriam usque sunt frequentes: inter quas Sardinia & Corsica sunt maxima post Siciliam. haec quidpe reliquarum nostri maris est omnium maxima.* At longè posteriori tamen loco eam ponit Scylax in Περίπλῳ· Μεγίστη Σαρδῶν, δεύτερη Σικελία, τρίτη Κρήτη, τέταρτη Κύριον, πέμπτη Εὐβοία, ἕκτη Κύριον, ἕβδομη Λέσβος. Hoc est: *Maxima est Sardo; secunda Sicilia; tertia Creta; quarta Cyprus; quinta Eubœa; sexta Corsica; septima Lesbos.* Sic ferè & Diodorus, lib. V: de Balearibus apud Hispaniam insulis loquens: Τῶν δὲ ἡμεῶν μεγίστη πασσῶν ἐστὶ μετὰ τὰς ἐπιὰ νῆσους, Σικελίαν, Σαρδῶν, Κύριον, Κρήτην, Εὐβοίαν, Κύρον, Λέσβον. Hoc est: *Harum maior omnibus magnitudine excedit post VII insulas, Siciliam, Sardiniam, Cyprum, Cretam, Eubœam, Corsicam, Lesbum.* Ac fanè Creta Sardiniam ferè exæquat; Cyprus etiam excedere videtur.

TAFFROS
 sive FOSSA;
 fretum inter
 Corsicam &
 Sardiniam.

Cæterùm de freto inter Sardiniam & Corsicam, quod à *Fossis insula*, ut auctor est Plinius, τὰ Φορῶν ΤΑΦΡΟΣ Græcis dicebatur, id est, FOSSA, sic tradit Zonaras, Annal. tombo II: Λέξις δὲ Σικελίαν ἐπὶ Σαρδῶν καὶ ἐπὶ Κύρον ἐσπράττωσε. κέντηται δὲ ἐν τῷ τυρρηνικῷ πελάγει, ὀλίγον ἀπὸ τῶν ἀπέχουσαι, ὡς μίαν αὐτὰς πύρρωθεν εἶναι δοκεῖν. Hoc est: *L. Scipio exercitum in Sardiniam & Corsicam duxit: qua, in Tyrreni mari sita, tam exiguo spatio inter se distant, uti ex longinquo una esse videantur.* Pausanias in Phocicis: Τῶν δὲ Κύρον πεδῆς Φασίν εἰς τῶν Σαρδῶν ἢ ἰσὺ τῆς θαλάσσης διείρηθευ. Id est: *Corsicam aiunt VIIII haud amplius stadia lato mari ab Sardinia submoveri.* Hoc apertè vel falsum vel mendosum. rectiùs Strabo dicto lib. V: Κύριον ἔστι πῶς δέχεται τῆς Σαρδῶν πεδῆς. id est: *Corsica LX circiter stadia ab Sardinia distat, Plinius Sardiniam ait abesse à Corsica extremis minus novem millibus passuum.* epitomator eius Capella spacium id facit VIIIII milliarium. apud Isidorum leguntur XX: sed mendosè, pro IX, vel X. Pausanias fortè scripserat ὀγδοήκοντα πεδῆς, id est, LXXX stadia. quæ, more antiquiorum VIII stadia in unum milliare computando, millia efficiunt X. Sunt autem re verà inter extrema utriusque insulae stadia LX; quæ habet Strabo; id est millia VII passus 10. Scylax id intervallum ita adnotavit: Ἀπὸ δὲ Κύρον νῆσος εἰς Σαρδῶν νῆσον πλοῦς ἡμέρας τρίτων μέρους, καὶ νῆος ἐρημὴ ἐν τῷ μέσῳ. Id est: *Ab Corsica insula in insulam Sardiniam trajectus est tertie partis unius diei. insula verò in medio utriusque est deserta.* Non una; sed plures. Plinius, loco præscripto: *Sardinia minus novem millibus passuum à Corsica extremis; etiamnum angustias eas arctantibus insulis parvis, quæ Cunicularie adpellantur; item, quæ Phintonis & Fossæ.* Ptolemæo, præter *Hermæam & Herculis insulam*, supra à nobis explicatas, sunt à septemtrionali Sardiniae late re φίντων νῆος, Ἰλοῦα νῆος, Νυμφαία νῆος. Id est: *Phintonis insula, Ilova insula, & Nymphaea insula.* Ex his prima ab oriente & Erebantio promontorio est *Phintonis insula*; altera post hanc *Ilova*; postrema & longiùs in altum pelagus projecta, *Nymphaea*. Sed PHINTONIS insula fuerit illa, quæ vulgari vocabulo nunc dicitur *Isola di Figo*; τὰ Φορῶν, id est, FOSSA, quæ nunc *Isola Rossa*. tertia ex 50 maioribus, & versùs occasum, erit NYMPHÆA. reliquæ verò minores, seu veriùs scopuli, erant CUNICULARIAE. *Ilova* quomodò huc pertineat, quum eodem nomine sit ad Italiam, nescio. Verùm ego in Corsicam revertor.

PHINTONIS
 insula.
 FOSSA,
 NYMPHÆA
 & CUNICULARIAE, in-
 sula.

De naturâ cæli solique Corsicæ sic habet verus carmen:

Corsica Phocæo tellus habitata colono;
 Corsica, quæ Graio nomine Cyrrus eras;
 Corsica Sardinia brevior, porrectior Ilova;
 Corsica piscosis per via fluminibus;

Corsica

Corsica terribilis, quum primam incanduit aestas;
 Sæuior, ostendit quum ferus ora Canis:
 Parce relegatis; hoc est, jam parce solutis.
 Vivorum cineri sit tua terra levis.

Et aliud:

Barbara præruptis inclusa est Corsica saxis;
 Horrida, desertis undique vasta locis.
 Non poma autumnus, segetes non educat aestas;
 Canaque Palladio munere bruma caret;
 10 Umbrarum nullo ver est letabile fætu,
 Nullaque in insauslo nascitur herba solo.
 Non panis, non haustus aqua, non ultimus ignis:
 Hæc sola hæc duo sunt, exsul & exsiliium.

Sic & Seneca, exsul in hac insulâ quum esset, in Consolatione ad Helviam matrem scripsit cap. vi: Quid tam nudum inveniri potest, quid tam abruptum undique, quam hoc saxum? quid ad copias respicienti, jejunius? quid, ad homines, immansuetius? quid, ad ipsum loci situm, horridius? quid, ad cæli naturam, intemperantius? Plures tamen hæc peregrini, quam civēs, consistunt. Et cap. viii: Toties huius aridi & spinosi saxi mutatus est populus.

20 Item cap. viiii: Atqui non est hæc terra frugiferarum aut letarum arborum serax. non magnis nec navigabilibus fluminum alveis irrigatur. nihil gignit, quod alia gentes petant. vix ad tutelam incolentium fertilis. non pretiosus hæc lapis caditur: non auri argentique venæ eruntur. Strabo, dicto lib. i: Οικείτω δὲ Φαύλω, τερχεία πῶσαι, καὶ τῆς πελειστικῆς μέρεσι δύσβατα πλεῖστα, ὡς πὲρ τὰς κατέχουσας τὰ ὄρη, καὶ ἀπὸ ληθηρῶν ζῶντας, ἀγερωτέρως εἶναι τῆρων. ὁπότεν γὰρ ὀρησσῶν εἰ τῶν Ῥωμαίων στρατηγοί, καὶ περὶ πλεόντες τῆς ἐρύμασι, πλὴν περὶ ἑλῶσι τῶν ἀνδροπέδων, ὅραν εἶναι ἐν τῇ Ῥώμῃ καὶ θαυμαστοὺς, ὅσον ἐμφαίνεται τὸ τῆρωνδες καὶ τὸ βοσκημάτων εἶναι αὐτοῖς. ἡ γὰρ ἐκ τῶν περὶ τὸν Ἰνν, ἢ ζῶντος ἀπαθεία ἐναντιοθεσία τῆς ὠνησαρδῶς Ἰππερὶ βεσι, ὡς πὲρ καὶ τὸ τοχὸν καλεῖσθαι Ἰππερ αὐτῶν, ὅμως μέγα μέλει. Hoc est: Male incolitur; aspera quum sit, ac plerisque locis planè in via. quo sit, uti, qui montana incolunt, latrocinii vitam sustentantes, ipsis sint inmansuetiores bestiis. Itaque, quum Romani duces in insulam incursionem faciunt; ac, munitiones eorum adorti, magnum mancipiorum numerum adducunt: videre Rome cum admiratione licet, quantum in eis feritatis atque indolis planè sit belluina. nam aut vitam fugiunt; aut impatientiâ ac stupiditate dominos obrundunt: ita, ut impense paniteat, etiamsi quis minimo emerit. Sed mitiora de his sensit Diodorus, dicto lib. v: Ἐπὶ δὲ Ἰνῶς χρόνους τῶν ἐν τῇ Κύρῳ πόλεων κερδοσῆτες εἰ Τυρρῆνοι, ἐλαμβάνον ὄρη τῶν ἐγχωρῶν φόρος, ῥητίνην καὶ κηρὸν καὶ μέλι, φυομένων τῶν δαυλιῶν ἐν τῇ νήσῳ. Τὰ δὲ ἀνδροπέδα τὰ Κύρῳ διαφέρειν δοκεῖ τῶν ἀλλῶν δούλων εἰς τὴν κατὰ τὸν βίον χρείαν, φυσικῆς πύτης τῆς ιδιότητος ὡρακαθαρσίας. Ἡ δ' ὅλη νῆσος Ὀμερῆθι ἐστὶν, πλὴν τῆς χῶρας ὀρεντῆς ἔχει, πεποικασμένῳ δρυμοῖς συσχεσί, καὶ ποταμοῖς διαρροισμένῳ

30 μικροῖς. Οἱ δ' ἐγχωρῶν τοιοῦτοι μὲν χροῶνται γάλακτι καὶ μέλιτι καὶ κρέασι, δαυλιῶς πᾶντα πάντα παρεχομένης τῆς χῶρας. τὰ δὲ περὶ ἀλλήλους βίβιν Ἰππερὶ καὶ δικίως, παρὰ πάντας χρόνους τῆς ἀλλῶν βαρβάρων. πὲρ γὰρ κατὰ τὴν ὀρεντῆν ἐν τοῖς δένδροισιν ὁμοιομορφία κηρῶν τῶν πρώτων ὀρεκόντων εἶναι, μηδεὶς ἀμφισβητοῦσι. πὲρ τὸ περὶ βῆτα σημείους διελθήμενῶν, καὶ μηδεὶς φυλάτῃ, σώζειται πῶς κεκλιμένοι. ἐν πὲρ αἰτίας πῶς ἐν βίῳ καὶ μέρῳ οἰκονομίας θαυμαστῶς περιλήμῳσι τὸ δικαιόπραγόν. Παραδοξότατον δ' εἶναι περὶ αὐτοῖς τὸ γνώριμον κατὰ τὰς τῶν τικῶν ἡγεσί, ὅταν γὰρ ἡγεσί πικρῆ, πύτης μὲν οὐδεμία γίνεται πᾶσι τῶν λοχίαν Ἰππερῶν. ὁ δ' ἀνὴρ αὐτῆς ἀναπέσων ὡς νοσῶν, λοχίαν τῆς ἡμέρας, ὡς ἔσονται αὐτῷ κακοπαθοῦσι. φύεται δὲ κατὰ τὴν νῆσον πύτης καὶ πύτης ὡρακαθαρσίας, δὲ κατὰ τὸ μέλι, τὸ γνώριμον ἐν αὐτῇ, πύτης γίνεται πικρῶν. Κατοικῶσι δ' αὐτῶν βαρβαροί, πλὴν διαλείποντες ἐξηλασμένῳ

40 ἑδουκαλονότον. τὸν δ' ἀρχαῖον Ἰππερῶν Ἰππερ τῆς τελευτῆς. Hoc est: Tyrreni quum aliquamdiu Corsica urbeis in potestate sua haberent, tributa ab incolis exigebant, resinam, ceram, mel. quorum largus hæc est proventus. Mancipia Corsica, singulari natura dono, servis aliis ad usum vite præferendi videntur. Insula universa ampla, magnâ sui parte montosa est; & frequentibus silvis opaca, parvisque fluminibus irrigua. Incole pro nutrimento utuntur lacte, melle, carnibus. qua regio hæc affatim præbet omnia. Inse inter se ac humaniter, supra quam omnes alioqui Barbari, vivunt. nam qui in montium arboribus invenuntur favi, citra controversiam illorum sunt, qui primi invenerunt. ovesque certis distincta.

stincta notis, etiam nemine servante, heris suis manent. In reliqua etiam vite administratione, iuste agendi normam, suo quisque loco, mirifice observant. Sed insolens atque novum apud eos quammaximè est, quod circa liberorum natiuitatem accidit. quidpe mulieris enixe nulla in puerperio cura geritur: sed maritus eius, veluti agrotans, atque corpus male adfectum habens, puerpere vice per certos aliquot dies in lecto decumbit. Multum quoque buxi, eiusque haud vulgaris, ibi nascitur. quæ causa est, cur mel profusus amarum existat. Incolitur insula à Barbaris; quorum alienus nec facilis intellectu sermo est. numerus hominum xxx millia excedit. De melle ita Virgilius meminit in Eclogâ VIII:

Sic tua Cynæas fugiant examina taxos.

Ad quæ ita Servius: Taxus venenata arbor est: quæ abundat in Corsicâ. hæc autem insula Græcè Cyrne dicitur. unde fecit hanc derivationem, Cynæas taxos; id est, Corsicanas: quibus pasta apes, mella amarissima faciunt. Idem Ovidius intellexit, Amorum lib. I eleg. XII, his versibus:

Ite hinc difficiles, funebria ligna, tabella:

Tuque negaturis cera referta notis.

Quam, puto, de longæ collectam flore cicuta,

Melle sub infami Corsica misit apes.

Sed de naturâ cæli folique Corsicæ, item de genio ac moribus incolarum hætenus satis. nunc singula eius loca, quæ ab antiquis adnotata sunt auctoribus, investigemus. Sed hæc apud unum omnia existant Ptolemæum; exceptis Marianâ & Aleria Romanorum coloniis, quæ nonnullis aliis etiam memorantur.

Ptolemæus igitur latus insulæ occidentalis ita describit: καὶ ἡ ἐπὶ παραλίῳ ἀπὸ τῆς περιγεγραμμένης ἔχει πινάτιον δύο τῶν μέσων τῆς βορείας πλευρῆς. οὐολέριον πλάτος ἐκβολαί, καυσίας αἰγιαλός, τίλοξ ἄκρον. Δυτικῆς πλευρῆς περιγεγραμμένη. Ἀΐσιον ἄκρον, κασιλὸς κόλπῳ, Οὐίρβαλλον ἄκρον, κεριδίον πλάτος ἐκβολαί, Ρόισιον ὄριον, Ρίον ἄκρον, Οὐρξίνιον πῆλις, Ἀμμυώδης αἰγιαλός, Λούρα πλάτος ἐκβολαί, Παύνα πῆλις, Τικαρίον πλάτος ἐκβολαί, Τιτανὸς λιμὴν, Φίσηρα πῆλις, Πιτάνιον πλάτος ἐκβολαί, μαργανὸν ἄκρον ἐπὶ πῆλις. μεσημβριανῆς πλευρῆς περιγεγραμμένη. Πάλλα πῆλις. Hoc est: Ora igitur eius maritima circumscriptionem huiusmodi habet à medio lateris septentrionalis: Volerii annis ostium, Casia litus, Tilox promontorium. Occidentalis lateris circumscriptione: Attii promontorium, Casalus portus, Viriballum promontorium, Circidii fluminis ostium, Rhætius mons, Rhium promontorium, Vicinium opidum, Arenosum litus, Locre annis ostium, Pauca opidum, Ticarii fluvii ostium, Titanus portus, Fiseria opidum, Pitani fluvii ostium, Marianum promontorium & opidum. Meridionalis lateris descriptio: Palla opidum.

Ex his οὐολέριον πλάτος, VOLERIVS fluvius in medio septentrionalis lateris is est, qui in medium S. Florentii sinum effunditur. Vaticanum exemplar habet οὐίλεριον, Vilerii. fortè genuinum fuerit οὐαλέριον, Valerius.

τίλοξ ἄκρον, TILOX promontorium, ex positione Ptolemæi nullum aliud esse potest, quàm quod, prædictum S. Florentii sinum ab occidente claudens, vulgò nunc vocatur Capo Martello, sive Punta Martella.

τὸ Ἀΐσιον ἄκρον, ATTII promontorium, seu fortè rectius Ἀΐσιον ἄκρον, ATTIVM promontorium, antiqui nominis vestigia adhuc retinet, vulgò Punta di Lacciuolo dictum: in qua voce ciuo est unica syllaba. Et situs etiam, quem Ptolemæus Attio promontorio tribuit, huc congruit. Est autem Acciuolo diminutivum ab Accio.

Ὁ καυσίας αἰγιαλός, CAESIAE litus; ex Ptolemæi mente est id, quod inter Volerii ostium & Tilocem promontorium protenditur. At quia inter Tilocem & Attium ad xx millia litus extenditur apertum, hoc potius Cæsiae litus dictum fuisse crediderim. Opidum an eo vocabulo fuerit, quod quidam opinantur viri docti, haud temerè dixerim.

Post Attium promontorium κασιλὸς κόλπῳ, CASALVS sinus hodièque veteris adpellationis memoriam servat in opido, quod, in medio eius positum, vulgò nunc adpellatur Piaggia di Cosari.

τὸ Οὐίρβαλλον ἄκρον, VIRIBALLVM promontorium ex Ptolemæi positione deprehenditur esse id, quod, Calvensem sinum ab austro includens, vulgò vocatur Capo di Calvi, sive, ab objectâ insulâ, Capo di Gargano,

Viriballo

Viriballo promontorio protinus subjicitur à Ptolemæo κηκίδιον ποταμός, CIR-CIRCIDIVS C I D I V S fluvius. Is nullus alius est, quàm qui ad austrinum Garganensis promon-
torii latus vulgò nunc dicitur *Le Ripe fiume*.

Τὸ Ρ'ίον ἄκρον, R H I V M promontorium id esse deprehenditur, quod vulgò nunc
dicitur *Capo di Feno*.

Medio situ inter Circidium amnem & Rhium promontorium Ptolemæo po-
nitur, ut vulgata habent exemplaria, Ρ'όιον ἄκρον, *Rhatius mons*; ut verò Vatica-
num refert exemplar, Ρ'ύπιον, *Rhyzium*. Ego vehementer suspicor, corruptam hanc
esse vocem à genuinā Ε'ρὺβρον ἄκρον, id est, R V B E R mons. quidpe hodièque, me-
dio situ inter Garganense & Fenense promontoria, vulgò dicitur à coloris argu-
mento *Monte Rosso*; & quia geminus est vortex, *Capi Rossi*.

Post Rhium promontorium proximè Ptolemæus subjungit Οὐράκιον πόλις, V R-
VRCINIVM C I N I V M opidum. Eo situ nunc est caput totius insulæ, urbs vulgò *Adiazzo* dicta.

Adiatium ad ingentem positum est sinum; in cuius intimo recessu est ἀμνώδης
αἰγιαλός, LITVS illud arenosum. In id tres effunduntur amnes; ex quibus ulti-
mus versus meridie, apud locum, qui vulgò vocatur *Capitello*, ex situ deprehen-
ditur esse is, qui Ptolemæo adpellatur ὁ Λόκρης ποταμός, L O C R A S, sive, si Latinè
formes, L O C R A fluvius.

Post Locram fluvium subjungitur Ptolemæo Παύλα πόλις, *Pauca opidum*. sed id P A V L A
vocabulum vitiatum esse suspicor à genuino Παύλα, P A V L A. nam omnino is locus
est, qui hodiè vulgò dicitur *Porto Polo*.

Hinc reliqua loca ita consignata sunt in vulgatis Ptolemæi exemplaribus: Τικα-
ρῆς ποταμὸς ἐκβολαί, Τικαρῆς πόλις, Πίταις ποταμὸς ἐκβολαί, Μαριανὸν ἄκρον
ἢ πόλις. μεσημβρινῆς πλωρῆς περιγεγραφή. Πάλλα πόλις. Id est: *Ticarii fluvii ostium*,
Titanus portus, *Fisera opidum*, *Pitani fluvii ostium*, *Marianum promontorium & opidum*.
Meridionalis lateris descriptio: Palla opidum. At in his & corrupta pleraque esse de-
prehendo vocabula, & ipsum locorum ordinem perturbatum. Pro *Τικαρῆς ποταμὸς*,
Titanus portus, Vaticanum exemplar habet *τιτανός*, *Titianus*. & ita populi in cun-
ctis exemplaribus leguntur *τιτανὸν*, *Titiani*. *Πίταις πόλις*, *Fisera opidum*, in eo-
dem Vaticano est *φικαρία*, *Ficaria*. & est hodièque locus in hoc litore vulgari vo-
cabulo *Ficari*. Ad hæc igitur ego reliqua illa *τικαρῆς ποταμὸς* & *πίταις ποταμὸς*,
corrigo in *φικαρία* & *τιτανός*, *Ficarii* & *Titiani*. omnemque locorum seriem sic
restituo: *τιτανός ποταμὸς ἐκβολαί*, *τιτανός λιμὴν*, *φικαρία ποταμὸς ἐκβολαί*, *φικα-
ρία πόλις*. Id est: *Titiani fluvii ostium*, *Titianus portus*, *Ficarii fluminis ostium*, *Fica-
ria opidum*.

Ex his *τιτανός λιμὴν*, TITIANVS portus, is est, qui, apud Portum Paulum lon-
giùs sese in terram infundens, vulgò nunc adpellatur *Golfo di Tallavo*. *τιτανός* au-
tem πόταμος, TITIANVS amnis is est, qui in eundem sinum, haud ita procul Portu
Paulo, sese effundit: vulgari nunc adpellatione *Fiuminale d'Ornano* dictus.

In eundem sinum effunditur & ὁ *φικαρία ποταμὸς*, FICARIVS amnis; apud quem
est *φικαρία πόλις*, FICARIA opidum, vulgò nunc *Ficari* adpellatum.

Post Ficariam reliquum litus ad *Marianam* usque *coloniā* ita describit Ptole-
mæus: *μαριανὸν ἄκρον ἢ πόλις*. *Μεσημβρινῆς πλωρῆς περιγεγραφή*. *Πάλλα πόλις*, *Συρακυσσι-
νός λιμὴν*, *Ρ'ύβρον πόλις*, *Γρανιανὸν ἄκρον*, *Ἀλίσια πόλις*, *φιλανίς λιμὴν*. *Ἀνατολικῆς πλωρῆς
περιγεγραφή*. *Γεῶν ποταμὸς ἐκβολαί*, *Ἀλέρια πόλις καὶ κλῶνια*. *Ροτανὸς ποταμὸς ἐκβολαί*, *Ἀρτέμιδιον
λιμὴν*, *Τυτίλα βωμός*, *Τυόλα ποταμὸς ἐκβολαί*, *Μαριανὴ πόλις*. Id est: *Marianum promonto-
rium & opidum*, *Syracusanus portus*, *Rubra opidum*, *Graniannum promontorium*, *Alistia opidum*,
Philonii portus. *Orientalis lateris descriptio: Sacri amnis ostium*, *Aleria urbs & colonia*, *Rho-
tani fluvii ostium*. *Diana stagnum*, *Tutula ara*, *Tuola fluminis ostium*, *Mariana urbs*. In eo
satis immodicè erratum, quòd litus à Pallà ad Philonii usque portum meridiei ob-
jecerit: quom id re verà ortui Solis æquinoctialis obversum sit. Antoninus unicum
per Corsicam refert iter, quod huiusmodi est:

A Mariana Palmas. M. P. CXXV, sic:

Aleria XL.

Presidio XXX.

Portu Favonî XXX.

Pàlta XXV.

Vu

Loca

FAVONII
portus.

Loca ista quum omnia sint maritima, numeros intervallorum unà cum eo, qui in titulo itineris est perscriptus, corruptos esse, certum est. sunt quidpe à Marianæ ruinis ad ruinas Alerix xxv circiter millia passuum. hinc ad FAVONII portum, qui vulgò nunc dicitur *Porto Favono*, xxx. inde ad opidum, cui vulgaris adpellatio *S. Bonifacio*, xxvii circiter. quod ex eo intervallo deprehenditur esse idem, quod Antonino dictum fuit plurali numero, ut ferè factum eo sæculo, PALLAE; Ptolemæo verò singulari, Πάλλα, PALLA. Ac situs etiam, quem Ptolemæus huic tribuit, probè S. Bonifacii opido convenit. Scripsisse autem Antoninum geminum LL, vel inde patet, quòd in plerisque eius exemplaribus loco alterius L surrepserit M: & in quibusdam est *Plalas*. Cæterum, quia Antoninus iter per Corsicam à Marianâ & Aleriâ coloniis ad Pallam terminavit; in Sardinia verò omnia itinera ad *Olbiam*, *Caraleis*, ac *Sulcos*, à *Tibulâ* incepit, adparet ex eo, usitatissimum è Corsicâ in Sardiniam, & econtrâ, trajectum fuisse inter duo ista opida.

PALLA
opidum.

Ergo inter Pallam & Aleriam loca refert Ptolemæus hec ordine: Συρακυσσινός λιμὴν, ῥέβρα πόλις, Γρανιανὸν ἄκρον, Ἀλίστα πόλις, Φιλωνίς λιμὴν, Ἰερὸν ποταμὸν ἐμβαλά, Ἀλίστα πόλις. Id est: *Syracusanus portus*, *Rubra opidum*, *Granianum promontorium*, *Alista opidum*, *Filonii portus*, *Sacri amnis ostium*, *Aleria urbs*.

SACER
amnis.

Ex his ὁ Ἰερὸς ποταμὸς, SACER amnis, tam propè ponitur Aleriam, uti dubitare non liceat, quin is sit idem, qui vulgò nunc vocatur *Orbo fiume*. ad cuius etiam fonteis locus etiam nunc adpellatur *Sacra*.

SYRACUSA-
NVS portus.

Ὁ Συρακυσσινός λιμὴν, SYRACUSANVS portus, eo ponitur situ in tabulâ Ptolemæi, uti nullus alius haberi possit, quàm qui, haud longè S. Bonifacio, vulgò dicitur *Golfo & Porto di S. Amanza*. Ptolemæus, ut innumera alia, sic hoc etiam vocabulum Συρακυσσινός Romano formavit more. at Græco ori erat Συρακυσσινός λιμὴν, *Syracusanus portus*. sic scilicet Diodorus, dicto lib. v: αὕτη δὲ ἡ νῆσος ἐπιπεραμένη ἐστὶν, καλλιερὸν ἔχει λιμῆνα, τὸν ὀνομαζόμενον Συρακυσσινόν. Id est: *Insula hæc quum adpulsa sit perfacilis, portum longè pulcherrimum habet nomine Syracusanum*.

GRANIA-
NUM promon-
torium.

Hinc τὸ Γρανιανὸν ἄκρον, GRANIANVM promontorium nullum aliud est, quàm quod vulgò nunc vocatur *Capo Erbicara*. quidpe statim post Granianum promontorium Ptolemæo ponitur in sinus recessu Ἀλίστα πόλις, ALISTA opidum: quod nunc est in intimo sinus sive portus recessu vulgari adpellatione *Porto Vecchio*, id est, *Portus Vetus*. Huic Alistæ quum proximè extra sinum subjungatur apud Ptolemæum ὁ Φιλωνίς λιμὴν, *Filonii portus*: omnino ego cum doctis viris statuo, corruptum hoc esse vocabulum à genuino Φαωνίς, *Favonii*. & frequens est mos Ptolemæo Romano modo ὡς litteram pro ὡς consonâ uti.

ALISTA
opidum.

ῥέβρα πόλις, RUBRA opidum, quod inter Syracusanum refert Ptolemæus portum & Granianum promontorium, eo fortè situ fuerit, ubi nunc portus est, vulgò *Porto nuovo* dictus. Vocabulum id pluralis numeri fuisse puto; quemadmodum VIII à Româ millibus passuum in viâ Flaminiâ locus dicebatur *Ad Rubra saxa*, & *Ad Rubras petras*.

PRAESIDI-
VM Roma-
num, castel-
lum.

Iam verò PRAESIDIUM illud *militum Romanorum*, quod in Anronini itinere inter Favonii portum & Aleriam ponitur, quo loco fuerit, dispectu perquam difficile est; quando numeri millium utrobique corrupti sunt. Medio tamen fuisse videtur itinere circa locum, qui vulgò nunc dicitur *Torre Vignale*: quia æqualis utrimque est numerus in Itinerario.

ALERIA
Romanorum
Colonia.

Ipsa hinc Ἀλίστα, ALERIA, cuius ruinae pusillum à mari remotæ conspiciuntur, antiquissima fuit *Græcorum colonia*, Cyro Persas regnante huc à Phocensibus deducta. Dicebatur autem primùm Ἀλαλία, ALALIA; & mox Ἀλαρία, ALARIA: ac tandem Ἀλέρια, Aleria. quod postea in nonnullis Ptolemæi exemplaribus & apud Zonaram corruptum est in οὐαλέρια, *Valeria*. Media etiam voce quum usus esset Diodorus, imperiti eius ineptique exscriptores corruerunt eam in κάλαριν, *Calarim*. quod mendum etiam in Florum transiit, & eius transcriptorem Jordanem, in libro de Regnorum successione; transpositis tantum liquidis; ut mox videbimus. Apud Diodorum lib. v. ita legitur: ῥὴ πύργουσι δ' ἐν αὐτῇ ἑ πόλεις ἀξιόλογοι δύο· καὶ τῶν ἡμῶν κάλαρις, ἡ δὲ Νικαία περὶ σαροβόταται. τῶν δὲ τῶν μὲν κάλαριν φακῆς ἐκλήσαν, καὶ χρόνον ἰνὰ κατοικήσασιν, ὑπὸ τυρρηνῶν ἐξέβληθησαν ἐκ τῆς νήσου. Id est: *Duae in eâ sunt urbes insignes, Calaris & Nicæa. Calarim Phocenses condidère. quumque ad*

tempus

tempus insulam inhabitassent, à Tyrrenis fuerunt eieciti. Hinc illud in suprà scripto veteri carmine:

Corfica Phocæo tellus habitata colono:

Corfica qua Graio nomine Cyprius erat.

Sed apud Diodorum lege, ἡ μὲν Ἀλαρία, & τὴν μὲν Ἀλαρίαν. De transmigratione Phocensium ex Ionia in Corsicam prolixam habet historiam Herodotus lib. 1: ubi narrat, qua ratione, à Cyro, Persarum rege, & eius præfecto Harpago oppressi, patriam tertam reliquerint. Ἐν ᾧ ὢν, inquit, ὁ Ἄρπαγος ἀπὸ τοῦ τεύχεος ἀπήγαγε τὴν ἐραλίαν, οἱ Φωκαῖες ἐν τούτῳ κατεσπείσαντες τὰς πεντηκοντίους, ἐξήμευον

10 πύνα καὶ γυναικας καὶ Ἰπίππια, πρὸς δὲ καὶ ἀγάλματα τὰ ἐκ τῶν ἱερῶν, καὶ τὰ ἄλλα ἀναθήματα, χωρὶς ὅτι χαλκὸς ἢ λίθος ἢ χρυσὸς ἢ ἄλλο τι, τὰ δὲ ἄλλα πάντα ἐξήεντες, καὶ αὐτοὶ ἐσθλότες, ἔπλεον Ἰπὶ Χίος. τὴν δὲ Φωκαίαν ἐρημώσαντες ἀνδρῶν ἔχον ἐν Πέρσῃ· οἱ δὲ Φωκαῖες, ἐπεὶ τε σφί Χίος τὰς νήσους τὰς Οὐνάσας καλεομένης ἐκ ἐβύλευτο ἀνευμενίστι πωλείην, διεμενόντες μὴ αἰ μὲν ἐμπόρον γίνονται, ἢ δὲ αὐτῶν νύκτος ἀποκλήσθῃ τούτου ἕνεκα, πρὸς ταῦτα οἱ Φωκαῖες ἐπέδρον ἐς Κύρον. ἐν γὰρ τῇ Κύρῳ εἴκοσι ἔτεσι πρῶτον τούτων ἐν ἑοσποπίσ ἀνεσησάντο πᾶσι τῇ οὐσίῃσιν ἢ Ἀλαρίῃ. * * *

20 Ἐπειὶ τε δὲ ἐς τὴν Κύρον ἀπικόντο, οἴκεον κοινῇ μετὰ τῶν πρῶτον ἀπικουμένων, ἐπ' ἑκα πέντε· καὶ ἐξ ἐκείνου καὶ ἄρον γὰρ ἤδη καὶ ἔφερον πρὸς πεντακίους ἀπαντες. ἐρατοῦνται ὡν ἴππια αὐτὰς κοινῶν λόγῳ λεησάμενοι Τυρσῶν καὶ Καρχηδόνιοι, νηυσὶ ἐκάτεροι ἐξήκοντα· οἱ δὲ Φωκαῖες, πληρώσαντες καὶ αὐτοὶ τὰ πλοῖα, ἰόντα δεξιμὸν ἐξήκοντα, αἰτῶν ἐς τὸ Σαρδόνιον καλεόμενον πέλαγος. Συμμισησάντων δὲ τῇ ναυμαχίῃ, Καδμείῃ πρὸς νικῆν πῶσι Φωκαῖεσσι ἐνήετο. αἱ μὲν γὰρ τεσσαράκοντα σφίσι νῆες διεσπείσαντο, αἱ δὲ εἴκοσι αἱ πεντακίαι, ἦσαν ἀρῆσαι. Κατεπλώσαντες δὲ ἐς τὴν Ἀλαρίαν, ἀνέλαβον τὰ πύνα καὶ τὰς γυναικας, καὶ τὴν ἄλλαν κτήσιν, ὅσῃσιν αἱ ἐξήκοντα αἱ νῆες σφί ἄγον· καὶ ἐπειτα ἀφέντες τὴν Κύρον, ἔπλεον ἐς Ἰήριον. * * *

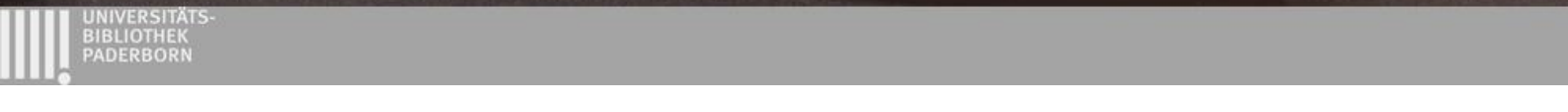
Οἱ δὲ αὐτῶν ἐς τὸ Ἰήριον κατεφυγόντες, ἐθεύτην ὀρμητῶν, ἐκτίσαντο πόλιν γῆς τῆς Οἰνωρέϊας ταύτης, ἢ πρὸς νύκτῃ καλεῖται. Hoc est: Simul atque Harpagus exercitum abduxit, Phocænses continuo lembos instruxerunt, quibus liberos unâ cum uxoribus atque suppellectile uniuersâ imponerent: ad hæc statuas quoque templorum & cætera donaria; nisi, quæ uel ferrea uel lapidea aut denique picta essent, & reliqua omnia imposuerunt. quibus conscensis, traiecerunt in Chium. Phocæam hominibus desertam Persæ occupauerunt. Phocænses autem, quum

30 ipsis Chiî insulas Oenusas licitantibus addicere nollent, quod metuerent, ne illuc emporium transferretur, atque ita eorum insula ab eo excluderetur; concesserunt in Cynnum. Hæc enim jam ante xx annos urbem oraculi iussu condiderant, nomine Alalam. Et aliquanto post: In Cynnum postquam adpulissent, communiter habitauerunt cum prioribus colonis annos vi; templaque erexerunt. Ceterum quum iam vicinos circumquaque hostiliter popularentur; communi decreto bellum in eos adornant Tyrreni simul & Carthaginienses; utrique lx navibus instructi. Phocænses ex aduerso & ipsi totidem naveis milite complent: obviamque illis procedunt in mari Sardonio. Commissâ navali pugna, Phocænsibus Cadmea quedam contigit victoria. nam naves illis xl perierunt: reliquæ xx inutiles redditæ sunt. Regressi igitur Alalam, adsumtis liberis & uxoribus, cæterisque facultatibus, quantas ferre naves poterant, relicta Cyno, demigrarunt Rhegium. Paulo post: Qui verò inde profecti Rhegium evaserant, urbem in Oenotriâ terrâ condiderunt, quæ nunc adpellatur Hæla. Romanis postmodum dicta est Velia. Atque hæc quidem de Alalia conditoribus scripsit Herodotus, cænis eorum migratione posterior. Alii verò auctores ex Corsicâ in Galliam migrasse tradiderunt. vnde Seneca, in Consolatione ad Helviam matrem cap. viii ita tradit: Vt antiquiora, quæ vetustas obduxit, transeam; Phocidæ relicta, Graii, qui nunc Massiliam colunt, prius in hac insulâ confederunt. Ex qua quid eos fugaverit, incertum est: utrum cæli gravitas; an præpotentis Italiæ conspectus; an natura importuosi maris. nam in causâ non fuisse feritatem accolarum, eo adparet, quod maximè tum trucibus & inconditis Galliæ populis se in-

40 terposuerunt. Transierant & Hispani. quod ex similitudine ritus adparet. nec totus sermo conversatione Græcorum Ligurumque à patrio deservit. Deductæ deinde sunt due civium Romanorum colonie; altera à Mario, altera à Syllâ. Hic Aleriam deduxit; Marius Marianam. Plinius, lib. iii cap. vi: Civitates habet xxxiii; & colonias, Marianam Colonia à C. Mario deductam, Aleriam à dictatore Syllâ. Mela, lib. ii cap. vii: Corsica, præterquam ubi Aleria & Mariana colonia sunt, à Barbaris colitur. Primam in totâ insulâ occuparunt Romani bello Punico primo Aleriam. qua de re ita scriptum est apud Zonaram tomo 11: Ἀλίαν δὲ Σικυθίων ἐπὶ Σαρδῶν καὶ ἐπὶ Κύρον ἐσπείσαν· καὶ πρῶτον τῇ Κέρ-

50

MARIANA Romanorum

νο περιβαλῶν, τὴν μὲν οὐαλερίαν τὴν κρηπίσω αὐτῆς πόλιν εἶναι εἶδεν. Id est: *L. Scipio exercitum in Sardiniam & Corsicam ducens, primò Corsicam adgressus, principem eius urbem Valeriam vi cepit.* Scribe, ut antè dixi, τὴν Ἀλερίαν, *Aleriam*. Eadem historia apud Florum lib. 11 cap. 1 sic recensetur: *L. Cornelio Scipione, quum jam Sicilia suburbana esset populi Romani provincia; serpente latius bello, in Sardiniam annexamque Corsicam transit. ubi & sic Carale urbis excidio incolas terruit, adeoque omneis terrà & mari Pænos expugnauit, ut jam victoria nihil nisi Africa ipsa restaret.* Eadem & apud Iornandem exstant verba, in libro de Regnorum successione. utrobique scribe *Alarie urbis*. Cæterum *Marianæ* quoque colonie ruinae adhuc exstant; à mari paullum recedentes; **xxii** circiter millia ab *Aleria* distitæ. Apud Diodorum, lib. v, ut jam antè citauimus, leguntur ista: ὑπάρχουσι δὲ ἐν αὐτῇ πόλεις ἀξιόλογοι δύο· καὶ τέτων ἢ εὐθὺς Ἀλερία, ἢ δὲ Νίκαια περισαροβότου. τῶτων δὲ τὴν μὲν Ἀλερίαν, φωνῆς εὐλισσῶν, καὶ χρόνον ἰνὰ καταικίησιν, ὑπὸ Τυρρηνῶν ἐξεβλήθησαν ἐκ τῆς νήσου· τὴν δὲ Νίκαιαν ἐκλήσαν Τυρρηνὸὶ θαλασσοκρατοῦντες, καὶ τὰς κατὰ τὴν Τυρρηνίαν κειμένης νήσου ἰδιοποσίμωροι. Hoc est: *Urbes in eâ sunt duæ insignes, Alaria & Nicaea dictæ. Alariam Phocenses condidère. quumque ad tempus eam inhabitassent, à Thyrenis fuerunt eieciti. Nicaeam fundarunt ipsi Tyrrheni, quum mari potirentur; & vicinas Tyrrhenie insulas suæ ditioni vendicarent.* En, ὑπάρχουσι inquit, id est, exstant; scilicet suo tempore; duæ urbes insignes. quænam igitur ista Νίκαια ΝΙΚΑΕΑ, nec geographo nec historico aliàs ulli memorata? Vitiatum esse vocabulum, ne suspiceris; vt alterum illud κάλα-
eis, en Stephani epitomator, vbi plureis eo nomine per Orbem terrarum enume-
rat, Πέμπτη, inquit, ἐν Κύρῳ τῇ νήσῳ. id est: *Quintâ in Corsicâ insulâ.* Hæc certè nulla alia fuit, quàm quæ, à C. Mario deductâ eò coloniâ, dicta est *Mariana*.

Sed inter utramque Coloniam loca ac flumina recenset Ptolemæus ista: Ἀλερία κολώνια, Ῥοτανῆ ποταμῶ ἐκβολαί, Ἀρτίμιδος λιμὴν, Τετὴλα βωμὸς, Τετὴλα ποταμοῦ ἐκβολαί, Μαριανῆ πόλις. Hoc est: *Aleria colonia, Rhotani amnis ostium, Diane portus, Tutile ara, Tuola fluminis ostium, Mariana urbs.*

RHOTANVS
amnis.
DIANAË
stagnum.

Ex his Ῥοτανῆ ποταμὸς, RHOTANVS fluminis ponitur à Ptolemæo prope ipsam Aleriam. quo situ hodiè amnis est vulgò *Tavignano fiume* dictus.

Huic vicinum est stagnum marinum angustis faucibus, sed intus latè diffusum; quo hodièque vulgaris adpellatio est *Stagno di Diana*. unde ego suspicor, incuriosos exscriptores in Ptolemæo literas transposuisse; quum ab ipso scriptum foret Ἀρτίμιδος λιμὴν, id est, *DIANAË stagnum*.

TAVOLA
fluvius.

Τουόλας ποταμὸς in Vaticano exemplari est *Tavolas*, TAVOLA fluvius, probabiliore vocabulo. Ponitur is à Ptolemæo prope *Marianam*. quo situ hodiè maximum totius iusulæ conspicitur amnis, vulgò *Golo fiume* vocitatus.

TUTELAE
ara.

Inter hoc flumen & Dianæ stagnum, prope tamen flumen, circa eum situm, ubi nunc in litore exstat specula, vulgò *Torre Pellerina* dicta, ad ostium amniculi, cui vulgare nomen *Alto*, ponitur Ptolemæo ille Τετὴλα βωμὸς, id est, *Tutile ara*. sed id vocabulum in Vaticano exemplari legitur secundâ syllabâ per η. unde ego conjicio genuinum nomen fuisse τῆς Τετὴλας βωμὸς, id est, *TUTELAE ara*. nam provinciarum Tutelæ sive Tutelari Deo positas fuisse aras, vel unius Hispaniæ antiqui lapides fatis testentur.

Ultra Marianam coloniam loca circa extremum insulæ excursus refert Ptolemæus ista: Μαριανῆ πόλις, Οὐάζον ἄκρον, Μαυρίνων πόλις, Κλυώνιον πόλις. Βορείας πωλοῦ ἐξ ἀπὸ τῆς ἀπὸ τῆς ἰσουλῆς. Ἰερὸν ἄκρον, Κεντρικὸν πόλις, Κανελάτη πόλις. Hoc est: *Mariana urbs, Vagum promontorium, Mantinorum opidum, Clunium opidum. Septemtrionalis lateris descriptio: Sacrum promontorium, Centurinum opidum, Canelata opidum.*

SACRVM
promonto-
rium.

Ex his τὸ Ἰερὸν ἄκρον, SACRVM promontorium Ptolemæus facit omnium versùs septemtriones extimum. Id hodiè vulgò vocatur *Capo Corso*. Locus in eo vulgò adpellatur *Centuri*: quod CENTVRINVM illud est opidum Ptolemæi. Huic ab occasu objacet parva insula, *Centuria* vulgò dicta. à qua fortè jam olim derivativum vocabulum opido. Sed ab ipso Ptolemæo scriptum fuisse puto Κεντρικὸν πόλις CENTVRINORVM opidum. quod mox infra clarius reddam.

CENTVR-
NORVM opi-
dum.

VAGVM
promonto-
rium.

Οὐάζον ἄκρον, VAGVM promontorium ex Ptolemæi positione id est, quod fauces à septemtrionibus claudit Brigallini stagni.

MANTINO-

Hinc Μαυρίνων πόλις, MANTINORVM opidum, nunc est *Bastia*. Ex hac igitur opidi

opidi adpellatione patet, illud etiam vocabulum *κενταρίων* ab ipso Ptolemæo scri- CVM opidum
ptum fuisse plurali numero *κενταρίων πόλις*, *Centurinarum opidum*.

Medio situ inter Baffiam & Sacrum promontorium fuit *κλειώιον πόλις*, CLV-CLVNIVM
CLV-CLVNIVM opidum, cuius locum nunc vulgò dici cenfeo *S. Caterina*. opidum.

Inter Centurinum & Volerii amnis ostium *κωνιάτη πόλις*, CANELATA
CANELATA opidum, id esse deprehenditur, quod vulgò nunc dicitur *S. Fiorenza*. opidum.

Atque hæc totius insulæ est *περιγραφή*. In mediterraneis pauca quædam idem CANELATA
retulit Ptolemæus. Sunt autem ista: Πόλις δὲ εἰσι μέσοιοι. Ἑωπιῶν, Κέρσιων, Πά- opidum.
λαια, Λαζών, Ἀλέκα, Ὀσίγκων, Σεμίλιον, Ταλκίνον, Ουενίκιον, Κέρεσον, Μόρα, μάποσα,
10 Ἀλβιάνια. Id est: *Rhopicum, Cersunum, Palanta, Lurinum, Aluca, Osincum, Sermitium,*
Talcinum, Venicium, Cenesum, Mora, Matissa, Albiana. Populi autem per uniuersam
insulam recensentur ei isti: *καίχαι δὲ πῶ νῆσον ἔθνη κωμηδὸν οἰκοῦντα πᾶσι Κερ-*
εῦνοι ἢ πῶ δυσμικλῶν παλαιοῦν ἑπὶ τὸ χρυσοῦν ὄρεος. ὕφ' ἕς Ταρραβῖνοι. εἴτα Τιπανοί·
εἴτα Βλατωνοί. Ἐδὲ δευλικωπῆτιν ἀκρον, Ουανανίνοι ὕφ' οὗς Κιλμυλώσιοι· εἴτα Λικῖνοι, μα-
κερῖνοι· ὕφ' οὗς Ὀπῖνοι· εἴτα Σύμβροιοι, καὶ Κομμασῖνοι· ὕφ' οὗς μεσημεριώτατοι Συβασουνοί.
Id est: *Tenent autem insulam gentes vicatim incolentes istæ: Cervini occidentale latus, sub*
Aureo monte. sub quibus Tarrabini. dein Titiani. dein Blatoni. Oram verò maximè septem-
trionalem Fanacini. sub quibus Cilibensēs. dein Licini, Macrini. sub quibus Opini. post
hos Symbri & Cumasini. sub quibus maximè meridionales Subasani. Sed horum vocabula
20 variè in variis exemplaribus scripta sunt: ita, uti, quæ eorum sint genuina ac vera,
dispectu haud facile sit.

Primum τὸ χρυσοῦν ὄρεος, AVREVS
AVREVS montis est, qui à septemtrionibus in me- mons.
ridiem juxta lavam Goli amnis ripam protenditur, à sinu divi Florentii ad fon- TALCINI
tem vsque amnis. Sub hoc iugo Ptolemæo ponitur *ταλκίνον πόλις Talcinum opi-* OPINI.
idum; vt vulgata habent exemplaria. qui locus hodiè que vocatur *Talcini*, inter OPINI.
duo opida Aleriam & Cortem. At ego puto scripsisse Ptolemæum *ταλκίνων πό-*
λις, id est, *TALCINORVM opidum*. Sic illi populi Ὀπῖνοι *OPINI*, hodiè- OPINI.
que nominis memoriam habent in loco, qui prope Aleriam dicitur *Opini*. quod OPINI.
& ipsum haud dubiè *OPINORVM* fuit *opidum*. Illi verò *ταρραβῖνοι* in Vatica- OPINI.
no exemplari leguntur *ταρραβῖνοι, TARRACINI*. vnde facilis suspicio, esse OPINI.
idem nomen, quod in opido scripsit *ταλκίνου Talcini*. Et illud etiam *κέρσιων πό-*
λις videtur fuisse *κερουῖων πόλις CERVINORVM opidum*. Ἑωπιῶν, *Rhopicum*, OPINI.
nescio an non corruptum sit ab Ὀστρίκων, *OSTRICO*. est quidpe hodiè eodem OPINI.
situ flumen & opidum vulgò *Ostricane* dictum. *Λικῖνοι* item nescio quid similitu- OPINI.
dinis habeant cum illo opido *Λουζών*. Ac fortè fuère ab *Locra* amne dicti *λο-* OPINI.
κερῖνοι LOCRI.

Πάλαια πόλις, *Palanta opidum* in Vaticano exemplari rectius est *παλαιά, PA-* PALANTA
LANIA. quidpe hodiè que regio eodem tractu dicitur *Balagna*. in qua voce PALANTA
literæ *gna* ferè idem sonant quod *nia*, vnà syllabâ. PALANTA

40 Ἀλέκα πόλις, *ALUCA opidum*, hodiè dicitur *Alota*, prope Adiacensem fi- ALUCA
num. opidum.

In quibusdam Latinis versionibus est *TARRABINORVM vicus*. Hunc TARRAB-
nescio vnde interpretes habuerint. est autem hodiè que opidum in occidentali NORVM
insula latere vulgò *Vico* dictum. VICUS.

Reliqua quum sint planè incerta, anxie ea confectari nihil attinet. Cæterum VICUS.
apud Plinium, dicto lib. III. cap. VI. de numero vniversorum opidorum ita VICUS.
scriptum est: *Civitates habet xxxiii; & colonias Marianam, à C. Mario ἀρδη-*
χην, Aleriam à dictatore Sylla. Et ita epitomator eius Martianus Capella, VICUS.
lib. VI: *Habet civitates triginta tres.* At hoc minus credibile: vtique quum in VICUS.
50 Sardinia, insula longè maiore, longè omnibus rebus præstantiore, *xxiii* tan- VICUS.
tùm esse testetur Plinius. Non civitates fuisse omneis; sed loca levi quodam ope- VICUS.
re communita, patet ex Strabone. apud quem dicto lib. V ita scriptum est de vni- VICUS.
versâ insulâ: *οἰκῆται δὲ Φαυλῶς, τραχέια τε ἔσται καὶ τῶν πλείστων μέρει δύσβατον τελεῶς,*
ὡς τε τὰς καίχουλας πᾶσι ὄρη, καὶ ὑπὸ λησιμῶν ζώντες, ἀχρηστῆρος εἶναι θηριῶν. ἐπιταῦ γούῦ
ἐρησιωσιν οἱ τῶν Ῥωμαίων στρατηγοί, καὶ περὶ πάντας τῶν ἐρίμασι, πλὴν πλῆθος ἔλθοσι τῶν
αὐθροπῶν, ὅραν ἐστὶν ἐν τῇ Ῥώμῃ καὶ Ἰουμάζην, ὅσων ἐμφαινεταὶ τὸ θηριῶδες καὶ τὸ ἐσσηματῶ-
δες ἐν αὐτοῖς· ἢ γὰρ ἔχουσιν ἀσπίδας ζῆν, ἢ ζῶντες, ἀπυθία καὶ ἀεικασθῆσιν τὸς ὠνησιμῶδες ἀπαιρέ-

Εἰσι δὲ ὡςτε καὶ περὶ τὸ τυχερὸν καὶ βλάβησιν ὑπὲρ αὐτῶν, ὅμως μετὰ μέλιν. Ἐστὶ δ' ὅμως εὐχρηστικά τινὰ μέρη, καὶ πόλιστα πρὸς Βλησίτων τε καὶ Χάραξ καὶ Ἐνθονία, καὶ οὐάπαιες. Hoc est: Male incolitur; aspera quum sit ac plerisque in locis planè invia. quo fit, ut montana colentes, latrociniisque vitam sustentantes, ipsis sint immansuetiores bestiis. Itaque quum Romani duces in insulam incursiones faciunt, ac, munitiones eorum adorti, magnum mancipiorum numerum adducunt; videre Romæ cum admiratione licet, quantum in eis feritatis atque indolis plane sit belluine. nam aut vitam fugiunt, aut impatientiâ ac stupiditate suâ dominos obtundunt: ita, ut impense paeniteat, etiamsi quis minimo emerit. Sunt tamen quaedam partes habitabiles: habentque nonnulla opidula: ut sunt, Blesino, Charax, Eniconia, & Papanes. Hæc vocabula ut fati sint sana, vehementer ego vereor. Id mirari liceat, nullum eorum Ptolemæo esse memoratum. Cæterum patet ex istis Strabonis verbis, urbeis sive opida tot in Corsicâ non fuisse, quot tradit Plinius. Ptolemæus sanè, qui accuratissimè omnem oram maritimam descripsit, paucissima eorum in mediterraneis retulit. quæ tamen & ipsa castella haud dubiè tantum fuere, ac leviora ἱερύματα. Atque hæc ferè sunt, quæ de antiquitatibus Corsicæ insulæ ex idoneorum auctorum monumentis erui potuerunt.

FINIS CORSICAE ANTIQVAE.